Studies
EN + ΣEN
Musicalia 18/2026/1–2
DOI: 10.37520/muscz.2026.003

VIKTOR VELEK

František Ladislav Rieger's Manuscript Songbook: A New Source for Understanding a Leading Czech Politician's Relationship with Music-Making in the Home (EN)

Viktor Velek
University of Ostrava
viktor.velek@osu.cz

Abstract: This study is the first to present a manuscript songbook into which, according to information contained in an introduction added at a later date, the prominent Czech politician František Ladislav Rieger (1818–1903) entered songs. The songbook forms part of the politician's archival estate, held in the National Museum Archives. The handwriting of the songs is consistent with Rieger's authorship, and he had a close affinity with music, as did his wife Marie Riegrová-Palacká (1833–1891), his daughter Marie Červinková-Riegrová (1854–1895), and her husband Václav Červinka (1844–1929). The study identifies each of the ten songs for social gatherings entered in the songbook and published in print between 1844 and 1863, and presents them in a structured format. Inter alia, it provides a number of textual and musical comparisons, points out discrepancies, and gives the shelfmarks of available copies of the printed sources. The Conclusion comprehensively covers the "who, what, when, where, why, and how," and formulates hypotheses concerning questions that remain unanswered by existing research. The description of the source will be particularly valuable to scholars researching the 19th-century musical salon, "Hausmusik," music in everyday life, and related subjects.

Key words: songbook; František Ladislav Rieger; 19th century; Czech National Revival; musical salon

Introduction

In the context of the author's bibliography to date, the present study may be regarded as a continuation of sorts; in terms of source research, it follows on from the description of the so-called Babor Songbook, which was long known only indirectly,[1] and, in the field of research on Czech music and politics in the long 19th century, as an updated treatment of a subtopic already the subject of scholarly study and publication: "František Ladislav Rieger (1818–1903) and Music."[2] It can be said in general that F. L. Rieger has attracted scholarly attention not only from the perspective of general historiography; there is also evident interest in understanding his "public face," shaped to no small extent by elements from the arts, music included. The state of research comprehensively covered in the aforementioned collective monograph[3] needs to be updated, above all, to include the historian Pavel Máša's 2022 dissertation and its subsequent publication in book form.[4] Here, the politician is viewed as both a "creator and an object of Czech historical memory," with his activities in the field of musical culture forming part of that memory.

The reason for the author's return to the topic was a hitherto unnoticed musical source in the form of a manuscript songbook preserved in Rieger's estate. It forms part of the holdings of the National Museum Archives and is of interest from a musical perspective on several levels: it provides insights into the personality of F. L. Rieger and his role in the management of the National Theatre; it contains his own poetry and translations of poetry, many of which were set to music; and it can also be used to map the repertoire performed at celebrations commemorating Rieger. It is therefore clear that valuable documents containing musical notation can also be found among the holdings of National Museum organizational units other than the Czech Museum of Music, the Bedřich Smetana Museum, and the Antonín Dvořák Museum.

The pages that follow will shed light primarily on the songbook's value as a source and on its contents; they will thus reflect the results of foundational research arising from a series of small heuristic findings and ongoing research

1 VELEK, Viktor: Hus-Hussite Themes and Other Repertoire in the Manuscript Songbook "Písně Baborovy" (Babor's Songs) / Písňová husitika a další repertoár v rukopisném zpěvníku „Písně Baborovy", *Musicalia*, vol. 14, 2022, nos. 1–2, pp. 96–122 (English), pp. 123–146 (Czech).

2 The author is currently revising and supplementing his earlier study (VELEK, Viktor: František Ladislav Rieger v hudebních skladbách obsažený, in: *Vůdce národa. František Ladislav Rieger a jeho místo v české politice, kultuře a vědě* (Studie z moderních českých dějin 6), eds. Viktor Pavlíček – Luboš Velek, Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR v.v.i., 2021, pp. 309–321) with the goal of contributing to a publication being prepared by the historians Luboš Velek and Pavel Máša: *Národe můj! Vůdce národa F. L. Rieger slovem, tónem a obrazem* [forthcoming, Praha: Academia 2027].

3 *Vůdce národa. František Ladislav Rieger a jeho místo* v české *politice*, op. cit.

4 MÁŠA, Pavel: *František Ladislav Rieger jako tvůrce a objekt české historické paměti*. Dissertation. Masaryk University, Brno 2022. MÁŠA, Pavel: *Živoucí pomník národa: František Ladislav Rieger jako tvůrce a objekt české historické paměti.* (České moderní dějiny, no. 19.) Praha: Academia, 2026.

observations. From a methodological perspective, the text addresses questions of authorship and of F. L. Rieger's possible connections with the authors of the music and texts; it also seeks to determine the time interval between the publication of the compositions and their entry into the songbook, among other things. Research of this kind is characterized by considerable disparities in the extent, and consequently also in the significance, of individual entries; these often reflect their popularity or the degree of interest they attracted in the press (e.g. if a song had been entered in a public competition).

The study deliberately does not constitute an output of applied research that would seek to situate the source within research on comparable manuscript sources relating to salon music, private musical culture, and "Hausmusik" more generally. A synthesis of this kind, incorporating the relevant scholarly literature, remains to be written. The same applies to related studies examining the songbook in relation to broader phenomena such as everyday musical life and music as a social practice in the nineteenth century. The potential of this broader approach is suggested by the text's discussion of the use of songs in caricature, by the availability of reviews of the copied compositions, and by musical examples demonstrating either other composers' interest in the poetic texts or the possibility of setting the same text to different melodies.

Description of the source

The songbook's archival location can be given briefly as follows: National Museum Archives, František Ladislav Rieger Collection, box 101, folder 101/1, bearing the stamp *"Básně F. L. Riegra"* ("Poems by F. L. Rieger"). The archival wrapper (an A3 sheet folded in half), bearing the stamp *F. L. Rieger*, contains the following handwritten description: "*Copy of songs (text and music), written in F. L. Rieger's own hand (gift of Dr. Věra Macháčková, Rieger's great-granddaughter, residing at Kirovova 30, Prague 5)*"; a comment in pencil in the bottom right corner reads "*2 copies*". The notebook inserted here is rectangular, measuring 23 × 17 cm (width × height). The slightly loose binding holds 26 unnumbered leaves with pre-printed staves; the spine appears to be new. The source is unrestored, and the person responsible for two repairs made with adhesive tape cannot be identified.

The music paper bears the imprint "*Verlag von C. Winiker in Brünn. (Nr. 13)*" in the bottom left corner.[5] The notebook covers serve as a kind of title page (or cover), bearing the heading "Contents" ("*Obsah*"), followed by a list of the

5 This was a well-known product of a renowned Brno family firm specializing in book printing and bookselling. Josef Heinrich Carl Winiker (1807–1877) was in business under his own name from 1841 onward. The music paper was entirely suitable for writing songs: nine staves were required for notating a vocal part with piano accompaniment (three systems with three staves each).

compositions copied into the notebook. Above it is the inscription "*Written personally by Dr. Ladislav Rieger. Music by Jelen. (Original).*" A first glance at the manuscript as a whole clearly reveals that the "Contents" are in different handwriting from the musical notation. It therefore is not Rieger's handwriting, and the grammar is also indicative of a later period. According to the musician Václav Macháček-Rieger (*1947), the son of the donor Věra Macháčková (1919–2017), it is not the handwriting of his mother, either.[6] The "Contents" exhibit a number of linguistic errors, e.g. *Hudba od Jeleny* [recte Jelena, meaning "Music by Jelen"], *Vojtěch Hřímal* [recte Hřímalý], *Ant. Foerster* [usually spelled Förster], *Polituje holubičce* [recte Poletuje holubice, meaning "the dove flutters", and not "feels sorry for the dove"], differences of spellings of the same word in the "Contents" (*Pomněnky*) and on the pages of musical notation (*Poměnky*), and the correct form *od Furcha* (by Furch) is given mistakenly as *od Turčka*. In general, the author of the "Contents" did not distinguish carefully between different types of authorship. Authorial pairs (text – music) are given for only three songs, while for the others only the author of either the text or the music is given, without differentiation. The omission of the song *Holubice* from the "Contents" is a serious flaw. The "Contents," full of errors and inaccuracies, are perhaps, in a sense, of little significance; everything essential can be gleaned from the copied songs.

The table below provides basic information about the songs in the songbook. The errors mentioned above have been corrected, initials have been expanded, and the missing names of composers or poets have been added (see Table 1).

Ten songs for voice and piano are written in humanist script (Latin handwriting). These are mostly love songs or, in some cases, celebrations of the Czech countryside. Comparisons of the parts of the songbook containing musical notation with other manuscripts written by F. L. Rieger have proven his role as the copyist. There is nothing to suggest that he wrote only the Czech (or German) text, or that the musical notation was the work of someone else. He had, in fact, received musical training to a degree that would easily allow him to copy various songs that had been published separately or in songbooks.

The dating of the copies of the songs is not stated anywhere. It can inferred from information about the creation and publication of the songs themselves or of the original poems. The identification was facilitated by well-established bibliographical literature on music from the early 1860s, namely a catalogue compiled jointly by Emanuel Antonín Meliš and Josef Bergmann, and another by František Doucha, Josef Alexandr Dundr, and František Augustin Urbánek (for reasons of practicality,

6 Václav Macháček-Rieger to Viktor Velek, email, 30 Dec. 2025.

Number in the songbook	Number in "Contents"	Song title	Text author	Composer
1.	1.	*Tam v dáli*	František Ladislav Rieger	Alois Jelen
2.	2.	*Pomněnky*	Ivan Bohdan Staněk	František Zdeněk Skuherský
3.		*Holubice*	Ivan Bohdan Staněk	Ferdinand Laub
4.	3.	*Vltavo ty modrooká*	Karel Herloš	Vojtěch Hřímalý
5.	4.	*Poletuje holubice*	Václav Antonín Crha	Antonín Foerster
6.	5.	*Minka a včely*	Václav Jaromír Picek	Ferdinand Laub
7.	6.	*Překážka*	Jan Brdička	František Škroup
8.	7.	*Pomilování*	František Ladislav Čelakovský	Alois Jelen
9.	8.	*Zpívejte ptáčkové*	Karel Drahotín Villani	František Pivoda
10.	9.	*Země česká*	Vincenc Furch	Vojtěch Jírovec

these are abbreviated in the text as MELIŠ 1863[7] and DOUCHA 1865[8]). Each of the copied songs receives its own structured description. It has been necessary to verify or supplement the authors of the texts and music and the titles of the songs, to add opus numbers, and to find the "originals", i.e., the sources for the copies. Information on the availability of the songs in printed (or, where applicable, manuscript) form is also provided, indicated by the symbol ♫.[9]

7 MELIŠ, Emanuel Antonín – BERGMANN, Josef: *Průvodce v oboru* českých *tištěných písní pro jeden neb více hlasů: (od r. 1800–1862*). Praha: E. Meliš, 1863.

8 DOUCHA, František – DUNDR, Josef Alexandr – URBÁNEK, František Augustin: *Knihopisný slovník* česko-slovenský*, aneb, Seznam kněh, drobných spisův, map a hudebných věcí, vyšlých v jazyku národa* česko-slovenského *od roku 1774 až do nejnovější doby*. Praha: I. L. Kober, 1865.

9 Library abbreviations: NKP (National Library of the Czech Republic), ČMH (National Museum – Czech Museum of Music, Department of Music History), MLP (Municipal Library of Prague), MZK (Moravian Library in Brno), ČRO (Czech Radio), FF UK (Library of the Institute of Musicology, Faculty of Arts, Charles University), KNM (National Museum Library).

Tam v dáli

(incipit: Tam v dáli, tam za hájem, ples ptáčka zaznívá)

Dedication: to the Prague music critic František Ulm (1810–1881)

Music (Op. no.) / Text: Alois Jelen (1801–1857) / František Ladislav Rieger (1818–1903)

Bibliographic record: MELIŠ 1863, p. 27 / DOUCHA 1865, p. 80

Printed edition: JELEN, Alois: *České původní písně. Sešitek 1.* Praha: Jana Hoffmanna Vva (Jaromír Hoffmann), 1845, pp. 10, 11. ♫ NKP, 59 E 1042/1; MLP, VZ 49094; ČMH, I F 136. Reprint: *Zlatý zpěvník. Sbírka nejoblíbenějších zpěvů českých pro jeden hlas s průvodem piana.* Praha: Jana Hoffmanna Vva (Jaromír Hoffmann) [ca. 1850], pp. 10, 11. ♫ ČMH, XIV D 390/1; NKP, 59 E 001043

Commentary:
The copy in Rieger's songbook is identical to the song in its printed form. The copy is on two sheets of paper: a title page (*Tam v dáli. Slova od dr. Lad. Riegera. Hudba od Jelena*), followed by two pages of musical notation, and on the last page is a sketch of two bars and the word "Alma". In the copy, the words of the first and second stanzas are placed beneath the notes, while the third stanza appears as a paragraph of text.

The translation of Julius Mosen's poem *Da drüben!* clearly appealed to composers; besides Alois Jelen's musical setting, there are others by Karel Slavík (1837–1895), Josef Drahorád (1816–1895), and Roman Nejedlý (1844–1920). The translation was reprinted many times in songbooks, either as text alone or as a melody with the text underlaid.

Tam v dáli, tam za hájem
ples ptáčka zaznívá,
tam v dáli nad potůčkem
tichá laň chodívá.
Tam v dáli, tam v dáli, tam v dáli.

A tam, kde ptáček zpívá,
a laň jde spanilá,
tam v dáli pod tím borkem
chaloupku má milá.
Tam v dáli, tam v dáli, tam v dáli.
S tím ptáčkem rád bych zpíval,
s laňkou rád bych šel,
tam v dáli tajně slouchal,
okénkem k ní hleděl.
Tam v dáli, tam v dáli, tam v dáli.

Poměnky / Pomněnky

(incipit: U potůčku dívka stála, u potůčku čistého)

Music (Op. no.) / Text: František Zdeněk Skuherský (1830–1892), Op. 8 (ca. 1855) / Ivan Bohdan Staněk (1828–1868)

Bibliographic record: MELIŠ 1863, p. 190 (*Poměnky*) / DOUCHA 1865, p. 231 (*Pomněnky*)

Printed edition: SKUHERSKÝ, František Zdeněk: *[Šestero] 6 písní pro jeden hlas s průvodem fortepiana od Picka, J.U.D. Staňka, Villaniho a Friče. Č. 1 – Poměnky: od J. B. Staňka:* Praha: Jan Hoffmann [1863]. ♫ MZK, Mus4-0554.503,1; ČMH, I D 443; FF UK, Hv-7-A-391

Commentary:
The copy in Rieger's songbook is identical to the printed original. The copy is on two sheets of paper: a title page (*Poměnky. Od: Stanka. Hudba: F. Z. Skuhersky*), followed by two pages of musical notation.

In Staněk's collection of poems published in 1851, besides the poem *Poměnky*, there is also one titled *Slzičky.*[10] Even a cursory reading of the two reveals the use of the same "template" in both prosody and content, but there is nothing to indicate that *Slzičky* was sung to F. Z. Skuherský's melody, although it is possible.

Poměnky, p. 28
U potůčku děva stála,
U potůčku čistého,
Příroda se na ni smála,
Na anděla lidského.

V hravé vlnky pohřížila
Své očinky modravé,
Jichžto odlesk proměnila,
V kvítky voda rozmilé.

Odlesk v kvítky proměnila
Po světě pak rozesila
Na tisíce kytinek,
Nebejasných poměnek.

Slzičky, p. 14
U pahorku děva stála,
U pahorku spráhlého:
Naříkala, bědovala
Pro kochánka milého[.]

Až se přes tvář slze lily,
Slze bolem zkrevněné;
Kde však na zem suchou padly,
Zkvětly kvítky červené.

Ach! přehojně půda rodí
Kvítky tyto červené,
Neb to jsou ty slze bolné,
Z věrné lásky roněné.

10 STANĚK, Ivan Bohdan: *Básně. Díl prvý. Ozvěna z Lutova.* Praha: I. B. Staněk, 1851.

Holubice (incipit: Letěli ptáci, oblakoplavci, do pole širého)

Dedication: to Prince Rudolf of Thurn-Taxis (whole collection)

Music (Op. no.) / Text: Ferdinand Laub (1832–1875) / Ivan Bohdan Staněk (1828–1868)

Bibliographic record: MELIŠ 1863, p. 70 (Czech and German text, *pro sopran neb tenor s karakteristickým průvodem)* [for soprano or tenor with a characteristic accompaniment] / DOUCHA 1865, p. 122

Printed edition: LAUB, Ferdinand. *České písně pro jeden hlas s průvodem fortepiana (Op. 2, č. 3 Holubice).* Praha: Christoph & Kuhé [1856]. ♫ ČMH, XXVI F 268; ČMH, XXV E 179; ČMH, I D 445/3; NKP, 59 A 005205/03; NKP, 59 A 002306/03; MLP, VZ 46140; MZK, Mus4-0378.236; MZK, Mus4-0247.416,3

Manuscript: *Patero písní pro jeden hlas u doprovázení piana složených od Ferdinanda Lauba.* ♫ NKP, 59 R 001041

Commentary:
The copy in Rieger's songbook is identical to the printed form. The copy is on three sheets of paper: a title page (*Holubice*) followed by five pages of musical notation. In addition to the two stanzas, the songbook includes a third (not reprinted in Staněk's collection published in 1851).[11]

Letěli ptáci, oblakoplavci, do pole širého,
a neustále polemi dále do lesa tmavého.
"Což jste neviděli, kady jste letěli, holoubka sivého?"

"Horami bloudil, po tobě toužil,
až se usoužil u vrchu skalného."
Pravili ptáci, oblakoplavci; Z lesa temného pak neustále
letěli dále, do kraje jiného, dále a dále.

Bystře letí v dálné kraje holubice bílá,
pádí lesem, pádí hájem a jí stačí síla,
neustále ve svém letu až na vrchu skalném,
kde zhynula u holoubka v naříkání žalném.

11 Ibid, pp. 22, 23.

Vltavo ty modrooká

(incipit: Vltavo ty modrooká, proč tak velmi pospícháš)

Music (Op. no.) / Text: Vojtěch Hřímalý (1809–1880) / Karel Herloš / Carl Herloßsohn (1802–1849)

Printed edition: HŘÍMALÝ, Vojtěch (snr) and HERLOSSSOHN, Karl: *Vltavo ty modrooká: píseň z "Posledního Tabority" od Karla Herloše. Památce svého otce vydal Vojtěch Hřímalý syn.* Praha: S. G. Porges [(1842–1908), before 1908]. ♫ NKP, 59 B 000539
BENDL, Jaroslav: *Pro naše dítky, sešit 4*. Praha: S. G. Porges [ca. 1903], p. 62. ♫ NKP, 59 F 000148 – Bendl transposed the song from E flat major to the easier key of F major.

Commentary:
The copy in Rieger's songbook is identical to the song's printed form. It is copied on a single sheet of paper: a title page (*Vltavo ty modrooká! Pisen s posledního Taborita od Carla Herloše. Hudba od Vojtěcha Hřímaly*) containing not only the title and names of the authors, but also the first eight bars of the song; on the second page, the piano accompaniment is missing in four bars (the written notes were scratched out). In the songbook, the piano accompaniment is copied with slight deviations from the printed version; three stanzas are written beneath the musical notation.

The novel *Der letzte Taborit* was first published in a Czech translation (*Poslední Taborita*), in 1851,[12] so the song can be no older than that; there is nothing to indicate the existence of a version with the original German text. The song is not known to have been published separately during the lifetime of Vojtěch Hřímalý († 1880). It was apparently first published by his son, Vojtěch Hřímalý Jnr (1842–1908),[13] and the dating of the edition has not yet been determined. Hypothetically, Rieger could have known the song from a concert performance and subsequently from a manuscript copy. To the question of whether it was ever performed, an affirmative answer is possible only if we identify it with *Píseň posledního Tábority*, which was performed in Brno at a concert of the Brno Philharmonic Society on 28 October

12 HERLOßSOHN/HERLOŠ, Karl/Carl [translation by PICHL, Josef Bojislav]: *Poslední Táborita, aneb, Čechy v patnáctém století: historicko-romantický obraz*. Praha: Tisk a sklad Jarosl. Pospíšila, 1851, pp. 204, 205 (text of the song).

13 A Czech violinist, composer, choirmaster, and conductor, he worked in Prague as well as abroad for a number of years in such places as Gothenburg (Sweden), Czernowitz (Bukovina), and Lvov (now Lviv).

1863 by Vojtěch Hřímalý's daughter Marie (1839–1921, married name Staňková)[14] and *Píseň z "Posledního Tábority"* sung on 6 January 1876 by L. Jarmolinská at a concert of the civic association Občanská beseda in Žižkov.[15]

A musical setting of the text by Josef Leopold Zvonař became more widely known. It is found, for example, under the title *Pozdravení* in *Hlahol* (1861),[16] a songbook for social gatherings, and it was reprinted in other songbooks with the title *Vltavo ty modrooká* derived from the incipit.[17] *Pozdravení* was published with piano accompaniment in *Varyto a lyra* (1856), an edition edited by Zvonař.[18]

There is even a third musical setting. In his songbook for the Sokol movement, the editor Ferdinand Polenský states the origin of the song's melody: "*A folk melody, based on Proch's song*".[19] What he had in mind was apparently the song *Alpenhorn* by Heinrich Proch (1809–1878), which has a similar melody.

Vltavo ty modrooká, proč tak velmi pospícháš?
Kvapíš kolem Vyšehradu a dál městem ubíháš,
počkej trochu, jasným okem na Prahu se podívej,
já ti mám co povědíti, a pak zase dále spěj!

Až za most tam dolu přijdeš a za širý vinohrad,
co ty husté stromy stojí překrásný uvidíš sad.
Slavíček tam libě zpívá stinné sedě olšině,
u studénky děva stojí, oči má uslzené.

Po živůtku hned ji poznáš, pěkné zlaté sponky má,
stříbrný na krku křížek a v něm stužka červená.
Až se na ni dost nadíváš a bol lásky budeš znát,
vzpomeň na mě než odejdeš, pozdrav mi ji nastokrát.

For Incipits of three different musical settings of the same text see musical examples on page 161.

14 SÁZAVSKÝ, Karel: *Dějiny filharmonického Spolku "Besedy brněnské" od r. 1860–1900*. Brno: Beseda Brněnská, 1900, p. 126; *Výroční zpráva filharmonického spolku Besedy Brněnské v roce [Zpráva o činnosti zpěváckého spolku "Besedy Brněnské" na rok spolkový 1862/63]*. Brno: Beseda Brněnská, 1863, p. 4.

15 Literatura a umění. Koncert, *Národní listy*, vol. 16, no. 4, 5 Jan. 1876, p. 3.

16 BARÁK, Josef – PŘERHOF, Heřman – VILÍMEK, Josef: *Hlahol: společenský zpěvník český*. Praha: Tisk a sklad Kat. Jeřábkové, 1861, p. 198 (with the title *Pozdravení*); PICHL, Josef Bojislav – ZVONAŘ, Josef Leopold: *Společenský zpěvník* český. *Sedmé rozmnožené vydání.* Praha: I. L. Kober, 1866, p. 114 (no. 80/14 *Pozdravení*, with notation of the melody).

17 *Velký společenský zpěvník český: sbírka 483 písní s nápěvy*, ed. František Heyduk, Praha: I. L. Kober, [1902?], pp. 105, 106 (no. 133: Zvonař: *Vltavo ty modrooká*, three stanzas of text).

18 Zvonař's *Pozdravení* in the edition *Varyto a lyra. České písně, zpěvy a sbory pro jeden a vícero hlasů* z části *průvodem fortepiana* (1856, book 7 / Op. 9, here as VI. on p. 17).

19 POLENSKÝ, Ferdinand: *Společenský zpěvník sokolský, 2. díl* (*Z luhů slovanských a cizích*). Praha: vlastním nákladem, 1904, p. 34.

Vojtěch Hřímalý's musical setting attracted the attention of the composer Karel Hlaváč.[20] His march based on a motif from the song was printed by the Prague publisher S. G. Porges, the same publisher who, in collaboration with Vojtěch Hřímalý Jnr, had published the song by his father, Vojtěch Hřímalý. The march was published in a version for piano and a version for orchestra.

Poletuje holubice

(incipit: Poletuje holubice, holubinka s holubem)

Dedication: to Miss Anna Müllerová (the dedication involves Crha's whole collection)

Music (Op. no.) / Text: Antonín Förster/Foerster (1837–1926) / Václav Antonín Crha (1836–1905)

Bibliographic record: MELIŠ 1863, p. 181 "*Píseň pro mezzosopran neb baryton byla při vypsání ceny r. 1861 druhým akcessistem odměněna. Soudcové Fr. Blažek a* [J.] *L. Zvonař se o ní vyslovili, že má něco naivního do sebe, a že je dle vzoru národních písní složena.*" ["The song for mezzo-soprano or baritone received an honourable mention (second class) in the 1861 competition. The jury members Fr. Blažek and J. L. Zvonař remarked that it had something naïve about it, but that it had been composed in the style of folk songs."]

Printed edition: FOERSTER, Antonín and CRHA, Václav: *Čtvero písní pro jeden hlas s průvodem fortepiana. Č. 4 Poletuje holubice: pro 1 hlas s průvodem fortepiana*. Praha: Christoph & Kuhé, 1863. České písně no. 17. ♫ MLP, 4 VZ 28590; ČMH, I D 183/4

Commentary:
The printed version is in G major, while the version in Rieger's songbook is in F major. The copy of the song is on two sheets of paper: a title page (*Polituje holubice. Od Ant. Foerster.*), followed by three pages with musical notation. The name of the author of the text is given on the last page.

20 He was apparently the same person mentioned in the press in connection with the town of Libušín (where he was treasurer of the local branch of the Central School Association and also served as municipal secretary; in 1908 he committed embezzlement), and as a member of the Prague branch of the Union of Local Government Officials; he was the son of the *Národní listy* editor Zdeněk Hlaváč († 1906). HLAVÁČ, Karel: *Vltavo ty modrooká. Pochod dle motivu stejnojmenné písně Vojt. Hřymalýho.* Praha: S. G. Porges, s. a. (NKP, 59 B 537).

The song's text was published in a poetry collection in 1875,[21] but it had already been familiar to the public since late 1860, when it was reprinted in the journal *Dalibor*.[22] It was not merely included as illustrative filler; the editors selected it as one of two competition entries.[23] Despite the relatively short deadline (15 December 1860), the call for a through-composed setting for voice and piano elicited a considerable response: by the end of December, twenty compositions had been received and assessed by a three-member committee.[24] According to the committee, Karel Bendl (under the code "???") submitted the best setting of the song *Poletuje holubice*; he was awarded first prize, and his composition was published. According to *Dalibor*, it was to have been issued as a supplement to the journal, but copies can be found in libraries in other forms of publication as well.[25]

In the competition, the first accessit (prize) was awarded to the musical setting by Josef Matoušek from Svárov, whose composition could not be located, and the second accessit went to Antonín Förster, who gave his composition the code name "Simplicity and Artlessness". A review of the composition can be found in *Dalibor*. F. Blažek arrived at the conclusion that "*The song has something naïve and folk-like about it*", while according to J. L. Zvonař's assessment: "*It is a simple piece composed with folksong as its model.*"[26] The daily newspaper *Prager Zeitung* also reported on the competition.[27] Förster's musical setting was first published by Christoph & Kuhé in 1863 in the collection *Čtvero písní pro jeden hlas s průvodem fortepiana* (Four Songs for one voice and piano accompaniment).[28]

Poletuje holubice, holubinka s holubem:
bílou ruku dala hochu Andulinka pod dubem.
Padá milé holubici holoubek do potoka:
hochu, hochu, utone prvý, holce kdo pad' do oka.
Potopil se holub láskou, holubinko, pro tebe:
okem, hochu, okem lásky malý krok je do nebe.

21 CRHA, Václav Antonín: *Kusy mého srdce: básně*. Brno: vlastním nákladem, 1875, p. 56.
22 Píseň, *Dalibor*, vol. 3, no. 32, 10 Nov. 1860, p. 253.
23 The second poem by Antonie Körschnerová/Kerschnerová is titled *I šepce kvítí*.
24 František Blažek (professor of harmony at the "organ school"), František Vogl (professor of singing at the conservatoire in Prague), and Josef Leopold Zvonař (briefly the director of the Žofínská akademie / Sophien-Akademie after František Škroup's resignation in 1860).
25 Supplement to the journal *Dalibor*. Praha: Robert Veit, nos. 1–2/1861. Contents: K. Bendl: *Poletuje holubice* (after V. A. Crha) / E. Nápravník: *I šepce kvítí* (after A. Körschnerová) / J. Pech: *Potěcha* (after S. K. Macháček). ♫ NKP, 59 A 000566/4:01-02. Edition: *České písně pro jeden hlas* s *průvodem fortepiana*, *no. 5*. Praha: Christoph & Kuhé 1861. ♫ MZK, Mus4-0411.477; MLP, VZ 61979; ČMH, I D 445/5. Edition of the magazine *Česká hudba* (1927). This is a continuation of an article about the competition from the turn of 1860 and 1861; see VYCPÁLEK, Vratislav: Z mládí Karla Bendla, *Literární příloha "České hudby"*, vol. 30, nos. 11–12, 20 Oct. 1927, pp. 35–40. ♫ MZK, Mus4-0195.858.
26 Následkem od nás […], *Dalibor*, vol. 4, no. 1, 1 Jan. 1861, pp. 6–7.
27 Prager und Provinzialnachrichten. Der vom Herrn…, *Prager Zeitung*, vol. 37, no. 2, 2 Jan. 1861, p. 3.
28 FOERSTER, Antonín: *Čtvero písní pro 1 hlas s prův. fortepiana.* Praha: Christoph & Kuhé, 1863. Edition České písně (nos. 14–17).

Minka a včely

(incipit: Minka ráda sedávala)

Music (Op. no.) / Text: Ferdinand Laub (1832–1875) / Václav Jaromír Picek (1812–1869)

Bibliographic record: MELIŠ 1863, p. 87 *"Prostonárodně držená a snadná píseň pro mezzosopran, při dobrém přednesu zbudí veselého rozpoložení mysli."* ["A simple, popular song for mezzo-soprano which, when well performed, will put the listener in a cheerful mood."] / DOUCHA 1865, p. 122

Printed edition: LAUB, Ferdinand: *Minka a včely: op. 2, čís. 1 = Das Minchen und die Bienen*. Praha: Ad. Christoph & W. Kuhé, 1856. 5 pp. České písně pro jeden hlas s průvodem fortepiana [with a German translation of the text]; čís. 1. ♫ NKP, 59 A 005205/01; MLP, VZ 47639; ČMH, XXV E 179; ČMH, I D 445/1; ČMH, XXIV D 86

Manuscript: *Patero písní pro jeden hlas u doprovázení piana složených od Ferdinanda Lauba.* ♫ NKP, 59 R 001041

Commentary:
The printed version is in F major, while the version in the songbook is in D major. The copy is on four sheets of paper: a title page (*Minka a včely. Od V. J. Picka. složil Ferd. Laub)* followed by six pages with musical notation. Besides the Czech text, there is also a German translation. Neither the songbook nor the printed version identifies the poem's author, but we know from the literature that its creator was the poet and translator Bedřich Peška (1820–1904).[29] The song was heard at Laub's concert held on 28 March 1853 in Prague.[30] Laub composed it for his future wife Anna Marešová (their wedding was on 25 July 1854).[31]

It should be added that Josef Leopold Zvonař also set the poem to music (Op. 8) and published it in his own edition *Varyto a lyra* (No. 6 in Book 6, Op. 8, 1856). In Meliš's catalogue, the following commentary accompanies Zvonař's musical setting: "*A remarkably whimsical strophic song for baritone or mezzo-soprano; also found in Picek's 'Sbírka písní českých'* [Collection of Czech Songs]."[32] ♫ MZK, Mus3-0649.882,6; MLP, 6 VZ 26413; ČMH, IV C 23

29 DOUCHA – DUNDR – URBÁNEK, *Knihopisný slovník,* op. cit., p. 122.
30 ŠICH, Bohuslav: *Ferdinand Laub: život a dílo slavného českého houslisty*. Praha: Orbis, 1951, p. 38.
31 Ibid, p. 182.
32 MELIŠ – BERGMANN, *Průvodce* v *oboru*, op. cit., p. 95.

Minka ráda sedávala na paloučku v květinách,
med kde včely hledávaly po celinkých lučinách.
"Nesedávej, nesedávej mezi kvítím, Minko má,
tvůj med jak na rtech ucítí, celý roj tě obsypá.
Ty snad ani nevíš, Minko, nejsladší že med je tvůj
a že včelky po tě slídí výstrahu si pamatuj!"
Minka ale neposlechla, přec tam často meškala,
až ji jedna smělá včelka ústa notně zlíbala.
Minka vzkřikne "Já se táži, co se stalo, spanilá!"
Tu mi s pláčem vypravuje, že jí včelka ranila.
"Vidíš, vidíš, já to řekl. Opusť hned to údolí."
Tu mi šeptá: "Líbej ty jen, po tobě to nebolí."

Minchen weilte gern auf grünen Wiesen, wo die Blumen blühn,
wo die kleinen lieben Bienen Honig aus dem Kelchen ziehn.
"Flieh den Ort mein liebes Minchen, mit den Lippen, Honig süß,
sich den Bienenschwarm sich nähern, der dich überfällt gewiß.
Süßer sind ja deine Lippen, ja da weiß die Biene gut,
drum sei stets mein liebes Minchen, vor den Bienen auf der Huth."
Aber Minchen wollt' nicht glauben, eilte hin zur Wiese oft;
einst da kam eine kühnes Bienchen küsst sie rasch und unverhofft
Minchen schrie und als ich fragte "Nun was ist's mein gutes Kind."
Da erzählte sie mir weinend, wie so schlimm die Bienen sind.
"Ja das sind die bösen Folgen, unfolgsames liebes Herz"
und sie lispelte so innig: "Nur dein Kuss ist ohne Schmerz."

Překážka

(incipit: Slunéčko zachází, nikdo nás nestráží, pojď Jeníčku sem)

Dedication: to the opera singer Jan Křtitel Píšek (1814–1873)

Music (Op. no.) / Text: František Škroup (1801–1862), Op. 33 / Jan Brdička[33]

Bibliographic record: DOUCHA 1865, p. 251

33 PEŠEK, Josef B.: František Škroup. Vzpomínka k století jeho narozenin. (conclusion), *Jitřenka:* časopis *pro zábavu a poučení*, vol. 20, no. 20, 15 Oct. 1901, p. 80 (Zábavná část Jitřenky) – here, the surname is spelled "Brdíčko".

Printed edition: ŠKROUP, František: *Překážka. Píseň od J. Brdičky pro jeden hlas s průvodem fortepiana.* Praha: J. Hoffmann 1851 or 1852. ♫ ČMH, XXX B 78; ČMH, I E 450 (2 specimens); ČRO, ARCH 468; FF UK, Hv-7-A-399

Reprint: *Zlatý zpěvník. Sbírka nejoblíbenějších zpěvů českých pro jeden hlas s průvodem piana. Book 2, No. 1.* Praha: Jana Hoffmanna Vva (Jaromír Hoffmann) [ca. 1851], pp. 10, 11.

Manuscript: *Překážka. Píseň od F. [recte J.] Brdičky hudba od F. Škraupa.* ♫ NKP, 59 R 98. Inscribed at the end: "*F. Škraup. In Trnová, 10 July 1850.*"[34]

Commentary:
The printed version and original are in E flat major, and the copy in the songbook is in E major. The copy is on two sheets of paper: a title page (*Překázka* [!] *od F. Škroupa)*, followed by three pages with musical notation. The author of the text was probably Jan Č. Brdička, who was active as a writer around 1848 (he contributed to the periodical *Polabský Slovan*), covering topics connected with the Hradec Králové region.[35] The earliest documented public performance of *Překážka* is dated 20 April 1864, when Marie Hřímalá (1839–1921) sang it at a cultural gathering (*beseda*) in Brno, together with the song *Minka a včely*. In 1889, the Vácslav Choral Society in Bubeneč included *Překážka* in its repertoire.[36]

Škroup's biographer Josef Plavec characterised the song as follows: "*It is a simple song, almost like a folk song* […] *It is an uncomplicated, yet charming little piece, made endearing by its sincere naivety. It may serve as evidence of how far* Škroup *had progressed in proper Czech declamation at the time it was composed: there are no serious violations of its principles here; on the contrary, to meet the demands of the text, the composer alternates between metres (3/4 and 4/4), which lends the composition considerable freshness. Harmonically, however, it does not depart from the basic key of E flat major, and the accompaniment is almost childishly simple. This was certainly prompted by the text, which is folk-like in its simplicity (a rendezvous by the footbridge). That the composition was nevertheless intended seriously as a work of art is demonstrated by its dedication to the well-known promoter of Czech songs* [Píšek]."[37]

34 His brother Václav owned a large estate in the village of Trnová nad Vltavou, where František liked to stay and compose.
35 BRDIČKA, Jan Č.: *Věneček uvit třicetileté památce nalezení Rukopisu Kralodvorského: slaveno 16. září 1847 Králové Dvoře*. Praha: Knížecí arcibiskupská knihtiskárna [1847].
36 SVOBODA, Antonín: *Památník pěveckého spolku "Vácslav" v Bubenči*. Praha: Nákladem pěveckého spolku Vácslav, 1899, p. 7.
37 PLAVEC, Josef – JIRÁSKOVÁ, Drahomíra: *František Škroup*. Praha: Melantrich, 1941, p. 294. Plavec supplemented the quoted commentary with notation of the melody in E flat major; see Musical Example No. 39 on p. XVI.

Sluněčko zachází, nikdo nás nestráží, pojď Jeníčku sem, pojď Jeníčku sem:
nech se pásti tvoje stáda povím ti, jak tě mám ráda, hubičku si vem, hubičku si vem.
Hluboké to Labe, Jeník nepřeplave, nemohu já tam, nemohu já tam,
vyjevil bych ti svou lásku: věneček z tvých zlatých vlásků na srdci chovám, na srdci chovám.

Nasekám travičky pro naše kravičky, potom odejdu, potom odejdu:
tam, co panské jsou zahrádky, u té nové úzké lávky, s tebou se sejdu, s tebou se sejdu.
Napasu stádičko, a potom hnedličko k lávce poženu, k lávce poženu;
tam si vezmu tu hubičku, za to plnou tvou nůšičku tobě přinesu, tobě přinesu.

Pomilování

(incipit: Na lávce nad potokem loudila černým okem)

Dedication: Dedicated to the Reverend Pravoslav Alois Trojan (printed version)

Music (Op. no.) / Text: Alois Jelen (1801–1857) / František Ladislav Čelakovský (1799–1852)

The poem is from the collection *Ohlas písní českých.* It was published in 1839, but the individual poems began appearing from 1830 in periodicals (*Pomilování* first appeared in 1830).[38] Čelakovský mentioned it in a letter to Josef Vlastimil Kamarýt in 1829 and included the text.[39] The attention of literary scholars has also been drawn to its strong erotic charge; the symbolism of the girl's body as she entices the boy is unmistakable ("little apples," "come join me," "little garden").[40]

The text became popular and, with minor textual variations, was also circulated in the form of broadside prints.[41] This version appears in the left-hand column

38 Z Ohlasu pjsnj českých. *Časopis Společnosti wlastenského museum w Čechách*, vol. 4, 1830, pp. 34, 35.
39 *Korrespondence a zápisky Frant. Ladislava Čelakovského*, ed. František Bílý. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1910, vol. 2, pp. 27, 28. *F. L. Čelakovského Sebrané listy*, ed. František Ladislav Čelakovský et al. Praha: Ed. Grégr, 1865, p. 249.
40 ČELAKOVSKÝ, František Ladislav: *Ohlas písní českých*. Praha: Státní nakladatelství, 1933, p. 77 (the reference is to Otokar Fischer's commentary). ZÁVODSKÝ, Artur: *František Ladislav Čelakovský*. Praha: Melantrich, 1982, p. 346.
41 NEJEDLÝ, Zdeněk: *Bedřich Smetana, Kniha 4: Nová společnost*. Praha: Orbis, 1951, p. 152.

of the table below, and on the right is Čelakovský's original with references to literature that used it as a basis:[42]

Broadside version	**Original text by F. L. Čelakovský**
Nad hrází nad potokem,	*Na lávce nad potokem,*
loudila černým okem	*loudila černým okem:*
hochu můj rozmilý,	*„Chlapče můj rozmilý,*
nebuď tak zpozdilý,	*nebuď tak zpozdilý,*
pojď jenom podej ruku,	*pojď za mnou, dej mi ruku,*
nepadneš do potoku.	*nepadneš do potoku.*
Uposlechni mé rady,	*Poslechni mojí rady,*
pojď se mnou do zahrady,	*půjdeme do zahrady,*
zahrádka malinká,	*malička zahrádka,*
rostou tam jablátka,	*rostou tam jablátka,*
já ti je můj milý dám,	*já ti je můj milý dám,*
protože tě ráda mám.	*protože ráda tě mám.*
Co pak tě polekalo,	*Co pak/**Což** tě polekalo,*
vždyť tě nic nevolalo,	*vždyť tu nic nevolalo,*
hochu můj neboj se,	*chlapče můj neboj se,*
pojď, jenom připoj se,	*jen ke mě připoj se,*
holoubek na dubě spí,	*holoubek na stromu spí,*
měsíc ho ze sna budí.	*měsíc ho ze sna budí.*
Měsíc a hvězdy taky,	*Měsíc/**Měsíček** hvězdy taky,*
kradou se mezi mraky,	*tratí se mezi mraky,*
hochu můj dobrou noc,	*holečku dobrou noc,*
není žádná pomoc,	*není žádná pomoc,*
přichází k rozchod [!],	*nastává k rozchodu čas,*
zítra se sejdeme zas.	*ach kdy se sejdeme zas.“*

Variants highlighted in bold are used in the printed version of Jelen's song and in Rieger's songbook.

42 Chapbook version: KOPALOVÁ, Ludmila – HOLUBOVÁ, Markéta: *Katalog kramářských tisků*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2008, p. 188. Here, there are references to composite volumes of broadside prints containing the chapbook version of the text, headed *Druhá píseň*: Etnologický ústav AV ČR, KT XXIII zz 1–78 [21/přít] and KT XXXV D2 1–76 [16/přít]. Use of F. L. Čelakovský's original text: PICHL, Josef Bojislav: *Společenský zpěvník český. Druhé, rozmnožené vydání.* Praha: Jarosl. Pospíšil, 1851, no. 35 on pp. 39, 40; PICHL, Josef Bojislav: *Společenský zpěvník český. Páté vydání.* Praha: Printed and published by Kateřina Jeřábková, 1859, p. 38; PICHL, Josef Bojislav – ZVONAŘ, Josef Leopold: *Společenský zpěvník český. Sedmé rozmnožené vydání.* Praha: I. L. Kober, 1866, p. 144; BARÁK – PŘERHOF – VILÍMEK, *Hlahol,* op. cit., p. 125; *Lumír: společenský zpěvník sokolský*. Mělník: J. Jelen, 1876, p. 182.

Bibliographic record: MELIŠ 1863, p. 26 "*Píseň tato karakteristicky provedena, milostně a žertovně přednešena, s výsledkem se v besedách potká.*" ["This song, performed in a distinctive manner and delivered with a touch of sentiment and humour, will be a success at social gatherings."] / DOUCHA 1865, p. 80

Printed edition: JELEN, Alois: *České původní písně* s *průvodem fortepiana*. Vol. 1, pp. 12–15. Praha: J. Hoffmann [1846]. ♫ ČMH, I F 136; ČMH, XIV D 390/1; NKP, 59 E 001042/1; NKP, 59 E 001043; KNM, Žďár STKN M 01360

Commentary:
The printed version is in C major, and the copy in the songbook is in A flat major. The copy is on four sheets of paper: a title page (*Pomilování od F. Čelakovského*) also containing the first 18 bars, followed by six pages of musical notation. The song's text was often published in various songbooks. Jelen's melody underwent some minor changes as it was passed down:
a) the melody of the version published separately (*České původní písně…*) is identical to the melody as notated with the text in *Společenský zpěvník český*.[43] This version was reprinted by the editors of the *Český národní zpěvník* (1949),[44] and it is also in Rieger's songbook (see musical example, p. 168).

b) A melodically and rhythmically varied melody appears in later editions of *Společenský zpěvník* český by J. B. Pichl and J. L. Zvonař (see musical example, p. 169).[45]

Antonín Halouzka pointed out that in terms of its structure, Čelakovský's text is also suitable for the melody of the folk song *Když jsi ty sedláče pán,* řezej *si* řezanku *sám.*[46] The melody of the folk song *Výpověď*, with Čelakovský's text, is taken from *Nápěvy písní národních v Čechách* (Melodies of Folk Songs in Bohemia), specifically from the 1951 edition (see musical example, p. 170).[47]

43 PICHL, Josef Bojislav: *Společenský zpěvník český. Druhé, rozmnožené vydání.* Praha: Jarosl. Pospíšil, 1851, no. 35 on pp. 39, 40; MARTINEC, František: *Nápěvy ke Společenskému zpěvníku českému.* Praha: tisk a náklad Jar. Pospíšila, 1852, pp. 31, 32 (no. 35).

44 VÁCLAVEK, Bedřich – SMETANA, Robert: *Český národní zpěvník: písně české společnosti 19. století*. Praha: Svoboda, 1949, pp. 116, 117.

45 PICHL, Josef Bojislav – ZVONAŘ, Josef Leopold: *Společenský zpěvník český*. Šesté *rozmnožené vydání.* Praha: I. L. Kober 1863, p. 62; PICHL, Josef Bojislav – ZVONAŘ, Josef Leopold: *Společenský zpěvník český. Sedmé rozmnožené vydání.* Praha: I. L. Kober 1866, p. 144.

46 HALOUZKA, Antonín: *Květena: soubor písní na Moravě nejoblíbenějších*. Olomouc: Antonín Halouzka, 1863, p. 47.

47 MARTINOVSKÝ, Jan Pavel – ERBEN, Karel Jaromír – JINDŘICH, Jindřich (ed.): *Nápěvy písní národních v Čechách*. Praha: Orbis, 1951, p. 213 (title: *Výpověď*).

The catalogue of the Czech Museum of Music contains a card indicating the existence of a choral arrangement of Jelen's song.[48] However, the envelope containing the sheet music (a copy with text corresponding to the original by F. L. Čelakovský) bears a note by Vratislav Vycpálek, who considers the attribution to Jelen erroneous and identifies Jan Ludevít Procházka as the author. Vycpálek's commentary can be refined: the chorus was published in 1864 and dedicated to the Slavonic Choral Society in Vienna (it was performed at a social gathering there in late December 1863), while its Prague premiere took place on 19 February 1864 at a concert of the Prague Hlahol vocal society.

Jelen's song also attracted the attention of satirists and caricaturists. This is attested by caricatures published in the weekly *Šípy*. In 1893, a picture was published depicting a female figure personifying the government newspaper *Presse* holding Masaryk by the hand; he is dressed in an imaginary military uniform, alluding to his status as a state official and the compulsory wearing of official uniforms (professors were exempt and wore their uniforms only on ceremonial occasions, etc.). Masaryk is standing by the railing of a footbridge ("cis-Leithanianism") over a stream, in which a small waterfall represents "persecution." Presse recites or sings to Masaryk the text of the first stanza.[49] This amounts to a warning that, following his break with the Young Czech Party, he should avoid taking the footbridge of cooperation with the government, even though it would enable him to cross the river of anti-Czech persecution.

48 ČMH, I F 809.

49 *Časová* illustrace *k* národní písni, Šípy: *satyricko-politický obrázkový týdenník pro lid*, vol. 6, no. 40, 23 Sep. 1893, p. [3].

A picture printed on the title page of the 16 June 1900 issue also makes use of a dramatic element: the central motif is a broken (or sawn-through) footbridge

over a stream called the "Viennese Botič."[50] On the left side of the footbridge is the inscription "German-Polish" and a seated minister, Apolinari "Jaworski," the leader of the Polish parliamentary group; on the right is the inscription "Coalition" and a seated woman identified as "Löwyce." This is an antisemitic allusion to the presence of Jews in the "German Left" on the Imperial Council. Beneath the footbridge is a dog, writhing on its back, with a caption reading *Čas*, the daily newspaper associated with Masaryk. On the left bank is a one-legged invalid waving a crutch threateningly at a figure with a handsaw. The latter is a stereotypical characterisation known as the "Czech Vašek" / "böhmischer Wenzel". The invalid apparently represents the Old Czech Party daily newspaper *Hlas národa*, which was in cooperation with the government (and was receiving a government subsidy because it was losing money). Members of the Young Czech Party mockingly called the newspaper "Hlas maroda" (Hlas národa = Voice of the Nation; Hlas maroda = Voice of the Sick Man). The main point of the caricature concerns Czech obstruction that defeated the "Polish-German" coalition in the Imperial Council. The defeat was brought about by the "Czech Vašek," who had sawn through the "footbridge of alliance," sending the Poles and Germans tumbling down.

Zpívejte ptáčkové

(incipit: Zpívejte ptáčkové líbezným hláskem)

Music (Op. no.) / Text: František Pivoda (1824–1898), Op. 44/2 / Karel Drahotín Villani (1818–1883)

Bibliographic record: MELIŠ 1863, p. 39 "*V As dur tónině pro baryton; vyniká karakteristickým průvodem.*" ["In the key of A flat major for baritone; it stands out for its distinctive accompaniment."] / DOUCHA 1865, p. 177

Printed edition: PIVODA, František: *Písně pro jeden hlas* s *průvodem Piana (č. 12)*. Praha: Christoph & Kuhé [turn of 1860/1861]. ♫ ČMH, I D 358/11; ČMH, VII B 356; ČRO, ARCH 1839; NKP, 59 A 5229/12.
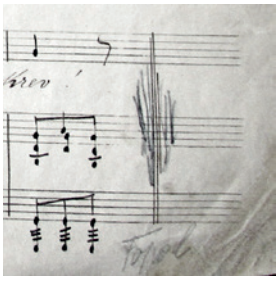
50 Nenadálý konec milostné písničky, Šípy*: satyricko-politický obrázkový týdenník pro lid*, vol. 13, no. 27, 16 Jun. 1900, p. [1].

Commentary:
The notation in Rieger's songbook is identical to the printed version. The song is written on four sheets of paper: a title page (*Zpívejte Ptáčkové! od F. Pivoda. Dílo 44 II.*), followed by six pages of musical notation. At the end, an only partially legible text is added in pencil: "*Konec a r*[…?…] *! 18*[??]"

Zpívejte ptáčkové líbezným hláskem, viztež mou panenku dřímat a snít,
jakby si anjílek milostným páskem nebeskou její chtěl dušinku vzít.
Zpívejte ptáčkové byste dovedli oslavit panenčin líbezný sen,
kdyby však její se rtové zachvěly, ztichnouce pozorně slouchejte jen.
Ztichounka slouchejte ptáčkové milí, pozorně slouchejte mluví-li v snech,
zdaliž o lásce sní v rozkošné chvíli, sledujte ptáčkové každinký vzdech.
Písněmi ptáčkové slavte ty oči, ohněm jenž lásky okrašlují svět,
Zpěvem ji sledujte kamkoli kročí, jakbyste měli do ráje jí vpět;
když tak jí zpíváte zvečera k ránu, ozdobte písně své vřelostí mou,
aby poznala, že láskou k ní planu, aby mne zblažila milostí svou!

Země česká

(incipit: Země česká krásná země)

Music (Op. no.) / Text: Vojtěch Jírovec (1763–1850) / Vincenc Furch (1817–1864)

Bibliographic record: MELIŠ 1863, pp. 2, 3 (footnote no. 3): "*Nápěv* s *ozdůbkami pro sopran neb tenor.*" ["Melody with embellishments for soprano or tenor"] / DOUCHA 1865, p. 83

Printed edition: ŠKROUP, František (ed.): *Věnec. Sbírka českých zpěvů. Nové pokračování. Svazek první.* Praha: M. Berra and Hoffmann, 1844. pp. 83, 84. ♫ NKP, 59 E 002972; NKP, 59 E 010832; KNM, 65 b 00483; MLP, VZ 8067

Commentary:
The printed version is in B flat major, and the version in the songbook is in G major. The song is on two sheets of paper: a title page (*Země* Česká *od Furcha, hudba od Jírovce)*, followed by two pages of musical notation. A picture of a tree is drawn after the last bar, and the word *Topol* (Poplar) is added in pencil.

Země česká krásná země v dějích slavně pověstná.
Česká země slavná země také slavné syny má.
Česká země ze všech zemí nám je nejpěknější kraj,
Česká země naše země jesti náš pozemský ráj.
České doly, české hory, české nivy, české bory,
Český um a český zpěv, v české paži česká krev.

Conclusion

The study can be concluded with an attempt to answer the basic questions of "who, what, when, where, why, and how." Rieger's authorship of the copies of the compositions has been confirmed by comparison with his handwritten correspondence; only the opening "Contents" is written in a different hand. The provenance of the source cannot be determined; there is no mention anywhere of where the entries were made. The only "clue" of this kind is the information on the covers ("*A gift from Dr. Věra Macháčková, Rieger's great-granddaughter*"). We therefore know where the songbook came from when it entered the collections of the National Museum: from the family. A date is given in only one instance, at the end of Pivoda's song *Zpívejte ptáčkové*, but the year is illegible. The dates of the entries can therefore only be determined approximately, either from the dates when the individual songs were published in print (between 1844 and 1863) or from reports of performances.

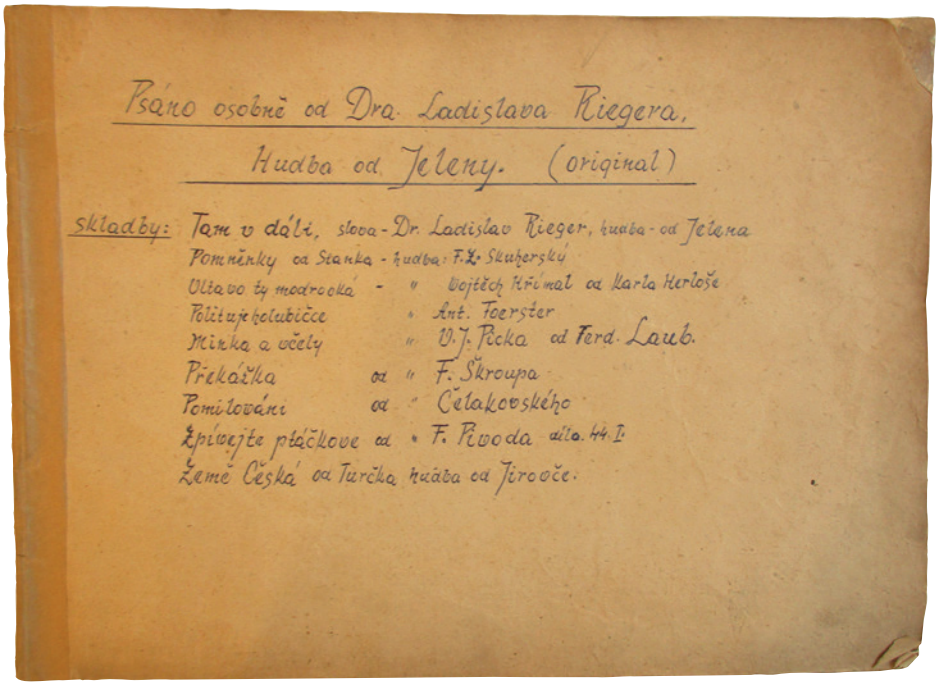
Rieger is known to have been a good translator of poetry, and he also wrote several poems of his own. Some of his translations and original poems were set to music. Of the ten copied songs, only the opening one, Jelen's *Tam v dáli*, has a text by Rieger himself.

All of the copied songs were published in print, and the study offers a possible answer to the question of why a song by Vojtěch Hřímalý, not published in print until ca. 1900, was entered into the songbook. Since it was performed in concert, sheet music must have existed; unfortunately, however, the source from which it was copied is not available in the collections of memory institutions.

The songbook gives us insight into several circumstances. First and foremost, it offers a glimpse of Rieger's musical tastes, unless we assume, for example, that the songbook was intended for his daughter's musical education. Even in that case, however, it would offer insight into the musical life of a leading Czech household. The selections also demonstrate Rieger's familiarity with the musical repertoire. Comparisons of the versions in the songbook with those in the printed music already showed that the copies were not entirely identical. Half of the songs are transposed (four are lowered by a major second or a minor or major third, and one is raised by a semitone), but it remains unclear who the songs were transposed for.

The rationale behind the organization of the songbook is not entirely clear, raising a number of questions. The songs are not arranged according to any usual principle (thematic, alphabetical, chronological, etc.), and it is unclear whether they were copied into a notebook or whether the notebook was created by binding together individual sheets of paper ruled with musical staves. It is likewise impossible to determine how much time elapsed between the copying of the individual songs, and it remains an open question whether Rieger himself assembled the songbook in this form or whether it was done later by someone else. There is likewise still no answer as to why the notation of the piano accompaniment to Hřímalý's song *Vltavo ty modrooká* was scratched out in several bars (if Rieger had made a mistake, there was nothing to prevent him from simply writing the notes or text correctly).

For now, the songbook can be regarded primarily as a supplement to our existing knowledge of Rieger's relationship with music, illustrating the practice of "music-making" within the family. It cannot be ruled out that a similar artefact may yet turn up, for example, in the collections at Maleč Castle (where Rieger lived and which was returned to his family as part of the restitution process), or in collections associated with František Palacký, where more information about his relationship to music and the musical scene would likewise be welcome.

Psáno osobně od Dra. Ladislava Riegera.

Hudba od Jeleny. (originál)

Skladby: Tam v dáli, slova - Dr. Ladislav Rieger, hudba - od Jelena
Pomněnky od Stanka - hudba: F.Z. Skuherský
Vltavo ty modrooká - " Vojtěch Hřímal od Karla Herloše
Políbuje holubičce " Ant. Foerster
Minka a včely " V.J. Picka od Ferd. Laub.
Překážka od " F. Škroupa
Pomilování od " Čelakovského
Zpívejte ptáčkove od " F. Pivoda viz. str. 44 I.
Země Česká od Turčka hudba od Jirovce.

↑ The title page of Rieger's manuscript songbook / Titulní list Riegrova rukopisného zpěvníku
National Museum Archives, František Ladislav Rieger Collection, box 101, folder 101/1. / Archiv Národního muzea, fond František Ladislav Rieger, karton 101, složka 101/1.

Studie
CZ + ΣCZ

Musicalia 18/2026/1–2
DOI: 10.37520/muscz.2026.003

VIKTOR VELEK

Rukopisný zpěvník Františka Ladislava Riegra – nový pramen k poznání vztahu předního českého politika k domácímu provozování hudby (CZ)

Viktor Velek
Ostravská univerzita
viktor.velek@osu.cz

Abstrakt: Studie je prvním představením rukopisného zpěvníku, do nějž písně – dle informace obsažené v dodatečně připojeném úvodu – zapisoval významný český politik František Ladislav Rieger (1818–1903). Zpěvník je součástí politikova pozůstalostního fondu uloženého v Archivu Národního muzea. Komparace rukopisu zapsaných písní hovoří ve prospěch Riegrova autorství, ostatně k hudbě měl blízký vztah, podobně jako jeho manželka Marie Riegrová-Palacká (1833–1891), dcera Marie Červinková-Riegrová (1854–1895) či její manžel Václav Červinka (1844–1929). Studie každou z deseti zapsaných společenských písní vydaných tiskem v rozmezí let 1844–1863 identifikuje a představuje strukturovanou formou. Přináší též řadu komparací textových i notových, upozornění na odchylky, uvádí signatury dostupných exemplářů tištěných předloh atd. Obsáhlý závěr přináší bilanci ve smyslu „kdo, co, kdy, kde, proč a jak" a nastoluje hypotézy k prvkům, na něž dosud výzkum nenašel odpovědi. Popis pramene ocení zejména badatelé na poli výzkumu tzv. hudebního salonu 19. století, „Hausmusik", každodennosti v hudbě apod.

Klíčová slova: zpěvník; František Ladislav Rieger; 19. století; národní obrození; hudební salon

Úvod

V kontextu dosavadní bibliografie autora následujících stránek lze tuto studii považovat za určité pokračování – ve smyslu pramenného bádání jde o návaznost na popis tzv. Baborova zpěvníku, jenž byl dlouho známý jen zprostředkovaně,[1] a v oblasti výzkumu české hudby a politiky v dlouhém 19. století pak o aktualizaci již zpracovaného a publikovaného dílčího tématu „František Ladislav Rieger (1818–1903) a hudba".[2] Obecně lze konstatovat, že F. L. Rieger se těší pozornosti badatelů nejen z perspektivy obecné historiografie, nýbrž zjevný je i zájem o poznání jeho „veřejné tváře" spoluutvářené v nemalé míře právě prvky z oblasti umění, hudbu nevyjímaje. Stav bádání komplexně zpracovaný v již zmíněné kolektivní monografii[3] je nutné aktualizovat především o disertační práci historika Pavla Máši z roku 2022 a o její knižní vydání.[4] Politik je zde nahlížen jako „tvůrce a objekt české historické paměti", jejíž součástí byly i jeho aktivity na poli hudební kultury.

Důvodem autorova „návratu k tématu" byl dosud nepovšimnutý hudební pramen v podobě rukopisného zpěvníku v Riegrově pozůstalosti. Ta je součástí fondu Archivu Národního muzea a z hlediska hudby zaujme hned v několika rovinách: lze v ní dohledat leccos k osobnosti F. L. Riegra a jeho roli v řízení Národního divadla, obsahuje jeho vlastní básně a překlady poezie (mnohé byly zhudebněny) a může být využita i při mapování repertoáru riegrovských slavností. Je tedy zřejmé, že na cenné notované dokumenty lze narazit i v jiných organizačních jednotkách Národního muzea než jen ve fondech Českého muzea hudby, Muzea Bedřicha Smetany či Muzea Antonína Dvořáka.

Následující stránky postupně osvětlí především pramennou hodnotu a obsah zpěvníku, tj. budou reflexí základního výzkumu rostoucího z řady drobných heuristických zjištění a průběžných badatelských postřehů. Z hlediska metodologie text objasňuje problematiku autorství, možných vazeb F. L. Riegra na autory hudby a textu, snaží se o zjištění časového odstupu mezi publikováním skladeb a jejich zápisem do zpěvníku apod. Pro podobné výzkumy je typická rozsahová a odvo-

1 VELEK, Viktor: Hus-Hussite Themes and Other Repertoire in the Manuscript Songbook "Písně Baborovy" (Babor's Songs) / Písňová husitika a další repertoár v rukopisném zpěvníku „Písně Baborovy", *Musicalia. Journal of the Czech Museum of Music / Časopis Českého muzea hudby*, roč. 14, 2022, č. 1–2, s. 96–122 (anglická verze), s. 123–146 (česká verze).

2 Autor v současné době reviduje a doplňuje svou starší studii (VELEK, Viktor: František Ladislav Rieger v hudebních skladbách obsažený, in: *Vůdce národa. František Ladislav Rieger a jeho místo v české politice, kultuře a vědě* (Studie z moderních českých dějin 6), eds. Viktor Pavlíček – Luboš Velek, Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., 2021, s. 309–321) s cílem přispět do publikace připravované historiky Lubošem Velkem a Pavlem Mášou: *Národe můj! Vůdce národa F. L. Rieger slovem, tónem a obrazem* [plánované vydání Praha: Academia 2027].

3 *Vůdce národa. František Ladislav Rieger a jeho místo v české politice*, op. cit.

4 MÁŠA, Pavel: *František Ladislav Rieger jako tvůrce a objekt české historické paměti*. Disertační práce. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2022. TÝŽ: *Živoucí pomník národa: František Ladislav Rieger jako tvůrce a objekt české historické paměti*. (České moderní dějiny č. 19). Praha: Academia, 2026.

zeně i významová disproporce pro jednotlivé zápisy, často odráží jejich popularitu nebo zájem tisku (např. pokud byla píseň přihlášena do veřejné soutěže).

Studie úmyslně nemá charakter aplikovaného výzkumu, který by se pokoušel pramen vřadit do výzkumu srovnatelných rukopisných pramenů salonní hudby, soukromé hudební kultury a „Hausmusik" obecně. Taková syntéza propojená s odkazy na relevantní odbornou literaturu na svého autora čeká, stejně tak i příbuzné úkoly zaměřené na vazbu zpěvníku k fenoménům typu hudební každodennost, hudba jako sociální praxe v 19. století apod. Potenciál tohoto širšího pojetí naznačují v textu přesahy k uplatnění písní v karikatuře, dostupnost recenzí opsaných skladeb a notové příklady, které demonstrují buď zájem dalších skladatelů o básnický text, nebo možnost zpěvu textu dle různých melodií.

Popis pramene

Lokaci zpěvníku lze stručně definovat takto: Archiv Národního muzea, fond František Ladislav Rieger, karton 101, složka 101/1 s razítkem *Básně F. L. Riegra.* Na „archivní košilce" (napůl přeložený formát A3) s razítkem *F. L. Rieger* se nachází rukou psaný popis: „*Opis písní (text a noty) psáno osobně F. L. Riegrem (Dar doc. dr. Věry Macháčkové, pravnučky Riegrovy, bytem Kirovova 30, Praha 5)*", v pravém dolním rohu poznámka tužkou „*2 kopie*". Zde vložený sešit má tvar obdélníku s rozměry 23 cm × 17 cm (šířka × výška). Mírně uvolněná vazba drží dvacet šest nečíslovaných listů s předtištěnými notovými osnovami, hřbet je patrně nový. Jde o nerestaurovaný pramen, původce dvou oprav pomocí bankovní pásky nelze určit.

Notový papír nese značku „*Verlag von C. Winiker in Brünn. (Nr. 13)*" v levém dolním rohu.[5] Desky sešitu plní funkci určité titulní strany (resp. obálky) s „Obsahem" (výčet zapsaných skladeb), nad nímž je nadepsáno „*Psáno osobně od Dra. Ladislava Riegera. Hudba od Jeleny. (original).*" Už z prvního porovnání rukopisu jako celku je zřejmé, že „Obsah" je psán jinou rukou než notové záznamy. Není to tedy Riegrovo písmo, ostatně i gramatika odpovídá novější době. Dle sdělení hudebníka Václava Macháčka-Riegra (*1947), syna dárkyně Věry Macháčkové (1919–2017), to není ani rukopis jeho matky.[6] „Obsah" upoutá řadou chyb jazykového rázu, např. *Hudba od Jeleny* [recte Jelena], *Vojtěch Hřímal* [recte Hřímalý], *Ant. Foerster* [psáván častěji jako Förster], *Polituje holubičce* [recte Poletuje holubice], odchylkami v psaní týchž slov v „Obsahu" (*Pomněnky*) a na

5 Jde o dobře známý produkt slavného brněnského rodinného podniku zaměřeného na knihtisk a knihkupeckou činnost – Josef Heinrich Carl Winiker (1807–1877) pod svým jménem podnikal od roku 1841. Notový papír zcela vyhovoval záměru zápisu písní: devět notových osnov bylo potřeba pro zápis partu zpěvu a klavírního doprovodu (tj. 3 × 3).

6 Václav Macháček-Rieger Viktoru Velkovi, email z 30. 12. 2025.
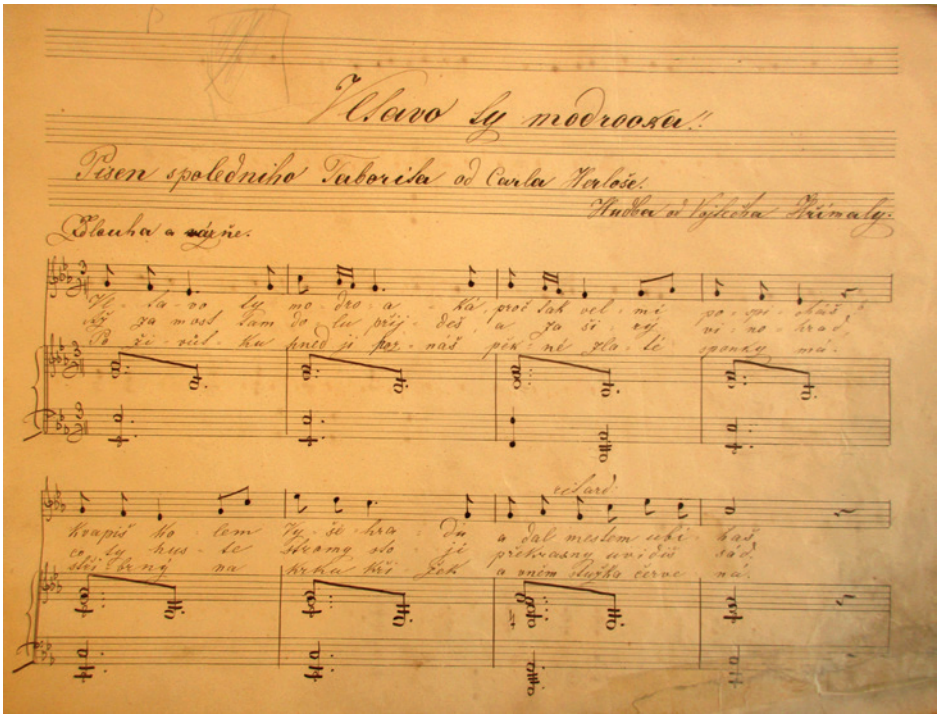
notovaných stranách (*Poměnky*), správný tvar *od Furcha* je uveden jako *od Turčka*. Obecně se pisatel „Obsahu“ příliš nezabýval typologií autorství: autorské tandemy (text – hudba) uvádí pouze u tří písní, u dalších pak uvádí bez rozlišení buď jen autora textu, nebo jen hudby. Zcela zásadní vadou je opomenutí uvedení písně *Holubice* v „Obsahu“. Svým způsobem lze říci, že na chyby a nepřesnosti bohatý „Obsah“ nemá větší význam, vše podstatné lze vyčíst z notovaných záznamů.

Vytvořená tabulka přináší základní informaci o písních ve zpěvníku. Zmíněné chyby jsou v ní opraveny, iniciály jmen rozepsány, chybějící jména skladatelů či básníků doplněna.

Číslo ve zpěvníku	Číslo v Obsahu	Název písně	Autor textu	Autor hudby
1.	1.	*Tam v dáli*	František Ladislav Rieger	Alois Jelen
2.	2.	*Pomněnky*	Ivan Bohdan Staněk	František Zdeněk Skuherský
3.		*Holubice*	Ivan Bohdan Staněk	Ferdinand Laub
4.	3.	*Vltavo ty modrooká*	Karel Herloš	Vojtěch Hřímalý
5.	4.	*Poletuje holubice*	Václav Antonín Crha	Antonín Foerster
6.	5.	*Minka a včely*	Václav Jaromír Picek	Ferdinand Laub
7.	6.	*Překážka*	Jan Brdička	František Škroup
8.	7.	*Pomilování*	František Ladislav Čelakovský	Alois Jelen
9.	8.	*Zpívejte ptáčkové*	Karel Drahotin Villani	František Pivoda
10.	9.	*Země česká*	Vincenc Furch	Vojtěch Jírovec

Deset písní s určením pro zpěv a klavír je zapsáno humanistickým písmem. Jde převážně o písně milostné, zčásti pak o oslavu české krajiny. Komparace notované části zpěvníku s jinými rukopisy F. L. Riegra prokázala roli zapisovatele. Nic nenasvědčuje tomu, že by zapsal jen český (příp. německý) text a notový záznam byl dílem někoho jiného. Jeho hudební vzdělání bylo ostatně na takovém stupni, že mohl snadno opsat různé samostatně či ve zpěvnících publikované písně.

Datace zápisu písní není nikde uvedena. Lze ji odvodit z informací o vzniku a vydání skladeb samotných, příp. básnických předloh. Identifikaci ulehčila osvědčená „knihopisná hudební literatura“ z počátku 60. let 19. století, tj. soupisy vydané dvojicí Emanuel Antonín Meliš a Josef Bergmann a trojicí František Doucha, Josef Alexandr Dundr a František Augustin Urbánek (z praktických důvodů v textu studie zkráceno pomocí MELIŠ 1863[7] a DOUCHA 1865[8]). Každé ze zapsaných písní je věnován vlastní strukturovaný popis. Bylo nutno ověřit či doplnit autory textu a hudby, název písně, doplnit opusové číslo a nalézt „předlohu“, tedy pramen pro opis. Ke skladbám je připojena (pomocí symbolu ♫) i informace o dostupnosti tištěné (příp. rukopisné) podoby skladby.[9]

7 MELIŠ, Emanuel Antonín – BERGMANN, Josef: *Průvodce v oboru českých tištěných písní pro jeden neb více hlasů: (od r. 1800–1862)*. Praha: E. Meliš, 1863.

8 DOUCHA, František – DUNDR, Josef Alexandr – URBÁNEK, František Augustin: *Knihopisný slovník česko-slovenský, aneb, Seznam kněh, drobných spisův, map a hudebných věcí, vyšlých v jazyku národa česko-slovenského od roku 1774 až do nejnovější doby*. Praha: I. L. Kober, 1865.

9 Zkratky knihoven: NKP (Národní knihovna České republiky), ČMH (Národní muzeum – České muzeum hudby, hudebně-historické oddělení), MLP (Městská knihovna v Praze), MZK (Moravská zemská knihovna), ČRO (Český rozhlas), FF UK (Knihovna Ústavu hudební vědy Filozofické fakulty Univerzity Karlovy), KNM (Knihovna Národního muzea).

Tam v dáli

(incipit: Tam v dáli, tam za hájem, ples ptáčka zaznívá)

Dedikace: pražskému hudebnímu kritikovi Františkovi Ulmovi (1810–1881)

Hudba (op. č.) / Text: Alois Jelen (1801–1857) / František Ladislav Rieger (1818–1903)

Knihopisná evidence: MELIŠ 1863, s. 27 / DOUCHA 1865, s. 80

Tisk: JELEN, Alois: *České původní písně. Sešitek 1.* Praha: Jana Hoffmanna Vva (Jaromír Hoffmann), 1845, s. 10, 11. ♫ NKP, 59 E 1042/1; MLP, VZ 49094; ČMH, I F 136. Reprint: *Zlatý zpěvník. Sbírka nejoblíbenějších zpěvů českých pro jeden hlas s průvodem piana.* Praha: Jana Hoffmanna Vva (Jaromír Hoffmann) [cca 1850], s. 10, 11. ♫ ČMH, XIV D 390/1; NKP, 59 E 001043

Komentář:
Zápis v Riegrově zpěvníku je shodný s tištěnou podobou. Záznam na dvou listech: titulní strana (*Tam v dáli. Slova od dr. Lad. Riegera. Hudba od Jelena*), následují dvě notované strany, přičemž na poslední straně je skica dvou taktů a slovo „Alma". Zápis 1. a 2. sloky je uveden pod notami, 3. sloka jako odstavec textu.

Překlad básně Julia Mosena *Da drüben!* skladatele zjevně zaujal, zhudebnili ho kromě Aloise Jelena dále Karel Slavík (1837–1895), Josef Drahorád (1816–1895) či Roman Nejedlý (1844–1920). Mnohokrát byl ve zpěvnících otištěn překlad formou textu či melodie podložené textem.

Tam v dáli, tam za hájem
ples ptáčka zaznívá,
tam v dáli nad potůčkem
tichá laň chodívá.
Tam v dáli, tam v dáli, tam v dáli.
A tam, kde ptáček zpívá,
a laň jde spanilá,
tam v dáli pod tím borkem
chaloupku má milá.
Tam v dáli, tam v dáli, tam v dáli.
S tím ptáčkem rád bych zpíval,
s laňkou rád bych šel,
tam v dáli tajně slouchal,
okénkem k ní hleděl.
Tam v dáli, tam v dáli, tam v dáli.

Poměnky / Pomněnky

(incipit: U potůčku dívka stála, u potůčku čistého)

Hudba (op. č.) / Text: František Zdeněk Skuherský (1830–1892), op. č. 8 (cca 1855) / Ivan Bohdan Staněk (1828–1868)

Knihopisná evidence: MELIŠ 1863, s. 190 (*Poměnky*) / DOUCHA 1865, s. 231 (*Pomněnky*)

Tisk: SKUHERSKÝ, František Zdeněk: *[Šestero] 6 písní pro jeden hlas s průvodem fortepiana od Picka, J.U.D. Staňka, Villaniho a Friče. Č. 1 – Poměnky: od J. B. Staňka:* Praha: Jan Hoffmann [1863]. ♫ MZK, sign. Mus4-0554.503,1; ČMH, I D 443; FF UK, Hv-7-A-391

Komentář:
Záznam v Riegrově zpěvníku je shodný s tištěnou předlohou. Zápis na dvou listech: titulní strana (*Poměnky. Od: Stanka. Hudba: F. Z. Skuhersky*), následují dvě notované strany.

Ve Staňkově sbírce básní vydané roku 1851 se nachází vedle básně *Poměnky* i ta s názvem *Slzičky.*[10] Už jen letmé přečtení obou odhaluje užití stejné „šablony" v prozodii i obsahu. Nic ale nenasvědčuje tomu, že by na melodii F. Z. Skuherského byly *Slzičky* zpívány, byť to možné je.

Poměnky, s. 28

U potůčku děva stála,
U potůčku čistého,
Příroda se na ni smála,
Na anděla lidského.

V hravé vlnky pohřížila
Své očinky modravé,
Jichžto odlesk proměnila,
V kvítky voda rozmilé.

Odlesk v kvítky proměnila
Po světě pak rozesila
Na tisíce kytinek,
Nebejasných poměnek.

Slzičky, s. 14

U pahorku děva stála,
U pahorku spráhlého:
Naříkala, bědovala
Pro kochánka milého[.]

Až se přes tvář slze lily,
Slze bolem zkrevněné;
Kde však na zem suchou padly,
Zkvětly kvítky červené.

Ach! přehojně půda rodí
Kvítky tyto červené,
Neb to jsou ty slze bolné,
Z věrné lásky roněné.

10 STANĚK, Ivan Bohdan: *Básně. Díl prvý. Ozvěna z Lutova.* Praha: I. B. Staněk, 1851.

Holubice

(incipit: Letěli ptáci, oblakoplavci, do pole širého)

Dedikace: knížeti Rudolfovi Thurn-Taxis (celá sbírka)

Hudba (op. č.) / Text: Ferdinand Laub (1832–1875) / Ivan Bohdan Staněk (1828–1868)

Knihopisná evidence: MELIŠ 1863, s. 70 (český a něm. text, *pro sopran neb tenor s karakteristickým průvodem)* / DOUCHA 1865, s. 122

Tisk: LAUB, Ferdinand. *České písně pro jeden hlas s průvodem fortepiana (op. 2, č. 3 Holubice).* Praha: Christoph & Kuhé [1856]. ♫ ČMH, XXVI F 268; ČMH, XXV E 179; ČMH, I D 445/3; NKP, 59 A 005205/03; NKP, 59 A 002306/03; MLP, VZ 46140; MZK, Mus4-0378.236; MZK, Mus4-0247.416,3

Rkp.: *Patero písní pro jeden hlas u doprovázení piana složených od Ferdinanda Lauba.* ♫ NKP, 59 R 001041

Komentář:
Záznam v Riegrově zpěvníku je shodný s tištěnou podobou. Zápis na třech listech: titulní strana (*Holubice*), následuje pět stran s notovým zápisem. Kromě dvou slok je ve zpěvníku uvedena i třetí sloka (ve Staňkově sbírce vydané v roce 1851 neotištěná).[11]

Letěli ptáci, oblakoplavci, do pole širého,
a neustále polemi dále do lesa tmavého.
„Což jste neviděli, kady jste letěli, holoubka sivého?“

„Horami bloudil, po tobě toužil,
až se usoužil u vrchu skalného.“
Pravili ptáci, oblakoplavci; Z lesa temného pak neustále
letěli dále, do kraje jiného, dále a dále.

Bystře letí v dálné kraje holubice bílá,
pádí lesem, pádí hájem a jí stačí síla,
neustále ve svém letu až na vrchu skalném,
kde zhynula u holoubka v naříkání žalném.

11 Tamtéž, s. 22, 23.

Vltavo ty modrooká

(incipit: Vltavo ty modrooká, proč tak velmi pospíchášˇ)

Hudba (op. č.) / Text: Vojtěch Hřímalý (1809–1880) / Karel Herloš / Carl Herloßsohn (1802–1849)

Tisk: HŘÍMALÝ, Vojtěch (otec) a HERLOSSSOHN, Karl: *Vltavo ty modrooká: píseň z „Posledního Tabority" od Karla Herloše. Památce svého otce vydal Vojtěch Hřímalý syn.* Praha: S. G. Porges [(1842–1908), před 1908]. ♫ NKP, 59 B 000539
BENDL, Jaroslav: *Pro naše dítky, sešit 4.* Praha: S. G. Porges [cca 1903], s. 62. ♫ NKP, 59 F 000148 – Bendl píseň transponoval z Es dur do jednodušší tóniny F dur.

Komentář:
Záznam v Riegrově zpěvníku je shodný s tištěnou podobou. Zápis na jednom listu: titulní strana (*Vltavo ty modrooká! Pisen* s posledního *Taborita od Carla Herloše. Hudba od Vojtěcha Hřímaly*) obsahuje kromě názvu a jmen autorů ještě prvních osm taktů písně, na druhé straně chybí klavírní doprovod ve čtyřech taktech (napsané noty byly seškrábnuty). Klavírní doprovod je ve zpěvníku zapsán s mírnými odchylkami vůči tištěné verzi, tři sloky jsou zapsány pod notovým zápisem.

Román *Poslední Taborita* vyšel v českém překladu poprvé v roce 1851,[12] takže píseň nemůže být starší, existenci verze s původním německým textem nic nenasvědčuje. Není známo, že by za života Vojtěcha Hřímalého († 1880) píseň samostatně vyšla. Vydal ji patrně až jeho syn, tj. Vojtěch Hřímalý mladší (1842–1908),[13] datace vydání zatím nezjištěna. Hypoteticky mohl Rieger píseň znát z koncertního provozu a následně z nějakého rukopisného opisu. Nabízí se otázka, zda vůbec byla provozována: kladná odpověď je možná jen v případě, kdy s ní ztotožníme *Píseň posledního Tábority*, kterou v Brně na koncertu filharmonického Spolku Beseda brněnská přednesla 28. 10. 1863 dcera Vojtěcha Hřímalého Marie (1839–1921, provd. Staňková),[14] a *Píseň z „Posledního Tábority"* zpívanou 6. 1. 1876 L. Jarmolinskou na koncertu Občanské besedy v Žižkově.[15]

12 HERLOßSOHN/HERLOŠ, Karl/Carl [překlad PICHL, Josef Bojislav]: *Poslední Táborita, aneb, Čechy v patnáctém století: historicko-romantický obraz*. Praha: Tisk a sklad Jarosl. Pospíšila, 1851, s. 204, 205 (text písně).

13 Český houslista, skladatel, sbormistr a dirigent. Působil v Praze, řadu let též v zahraničí, mj. v Göteborgu, Černovicích (Bukovina) a Lvově.

14 SÁZAVSKÝ, Karel: *Dějiny filharmonického Spolku „Besedy brněnské" od r. 1860–1900*. Brno: Beseda Brněnská, 1900, s. 126; *Výroční zpráva filharmonického spolku Besedy Brněnské v roce [Zpráva o činnosti zpěváckého spolku „Besedy Brněnské" na rok spolkový 1862/63]*. Brno: Beseda Brněnská, 1863, s. 4.

15 Literatura a umění. Koncert, *Národní listy*, roč. 16, č. 4, 5. 1. 1876, s. 3.

Více se do povědomí dostalo zhudebnění textu Josefem Zvonařem: pod názvem *Pozdravení* se nachází např. ve společenském zpěvníku *Hlahol* (1861),[16] v jiných zpěvnících bylo otištěno s názvem *Vltavo ty modrooká* odvozeným od incipitu.[17] S klavírním doprovodem vyšlo *Pozdravení* ve Zvonařem redigované edici *Varyto a lyra* (1856).[18]

A existuje též třetí zhudebnění – editor Ferdinand Polenský u melodie písně ve svém sokolském zpěvníku uvádí původ „*Nápěv lidový, dle písně Prochovy*".[19] Patrně tím myslel píseň *Alpenhorn* Heinricha Procha (1809–1878), jež má podobnou melodii.

Vltavo ty modrooká, proč tak velmi pospícháš?
Kvapíš kolem Vyšehradu a dál městem ubíháš,
počkej trochu, jasným okem na Prahu se podívej,
já ti mám co povědíti, a pak zase dále spěj!

Až za most tam dolu přijdeš a za širý vinohrad,
co ty husté stromy stojí překrásný uvidíš sad.
Slavíček tam libě zpívá stinné sedě olšině,
u studénky děva stojí, oči má uslzené.

Po živůtku hned ji poznáš, pěkné zlaté sponky má,
stříbrný na krku křížek a v něm stužka červená.
Až se na ni dost nadíváš a bol lásky budeš znát,
vzpomeň na mě než odejdeš, pozdrav mi ji nastokrát.

Zhudebnění z pera Vojtěcha Hřímalého zaujalo skladatele JUC. Karla Hlaváče.[20] Jeho pochodu dle motivu písně se ujal pražský S. G. Porges, tedy týž vydavatel, který ve spolupráci s Vojtěchem Hřímalým synem vydal píseň jeho otce Vojtěcha. Pochod vyšel ve verzi pro klavír a ve verzi pro orchestr.

16 BARÁK, Josef – PŘERHOF, Heřman – VILÍMEK, Josef: *Hlahol: společenský zpěvník český*. Praha: Tisk a sklad Kat. Jeřábkové, 1861, s. 198 (s názvem *Pozdravení*); PICHL, Josef Bojislav – ZVONAŘ, Josef Leopold: *Společenský zpěvník český. Sedmé rozmnožené vydání.* Praha: I. L. Kober, 1866, s. 114 (č. 80/14 *Pozdravení*, s notací melodie).

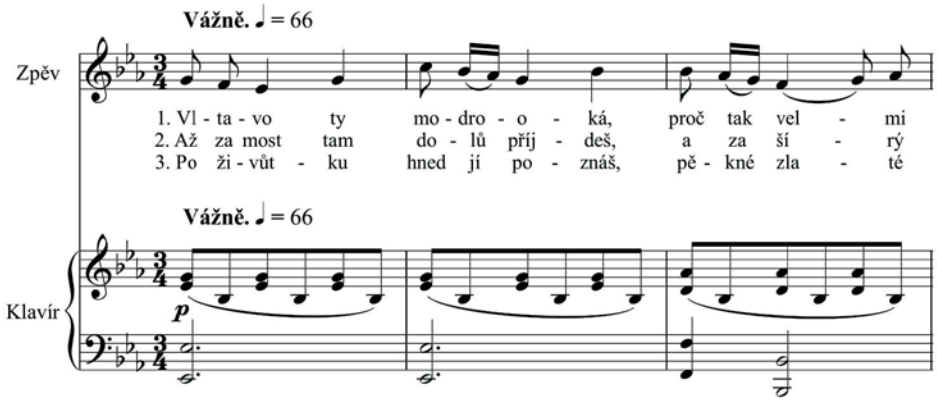
17 HEYDUK, František (ed.): *Velký společenský zpěvník český: sbírka 483 písní s nápěvy*. Praha: I. L. Kober, [1902?], s. 105, 106 (č. 133: Zvonař: *Vltavo ty modrooká*, text tří slok).

18 Zvonařovo *Pozdravení* v edici *Varyto a lyra. České písně, zpěvy a sbory pro jeden a vícero hlasů z části průvodem fortepiana* (1856, sešit 7/op. 9, zde jako VI. na s. 17)
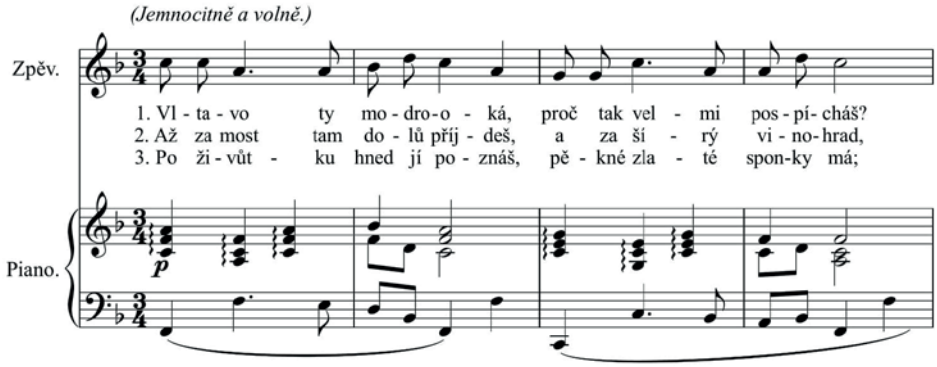
19 POLENSKÝ, Ferdinand: *Společenský zpěvník sokolský, 2. díl (Z luhů slovanských a cizích*). Praha: vlastním nákladem, 1904, s. 34.

20 Patrně identický s tím, který je v tisku zmiňován v souvislosti s obcí Libušín (zde pokladníkem místního odboru Ústřední matice školské, též obecním tajemníkem – v roce 1908 se dopustil defraudace) a s členstvím v pražském odboru Jednoty samosprávných úředníků, syn redaktora *Národních listů* Zdenka Hlaváče (†1906). HLAVÁČ, Karel: *Vltavo ty modrooká. Pochod dle motivu stejnojmenné písně Vojt. Hřímalýho.* Praha: S. G. Porges, s. a. (NKP, 59 B 537).
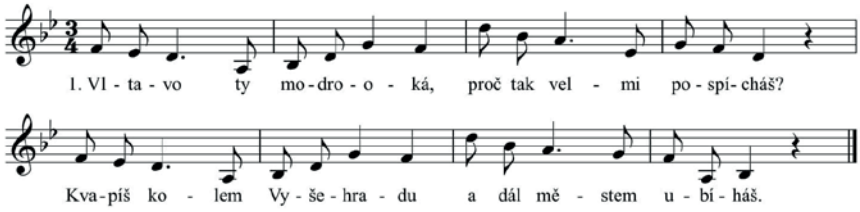
Incipit zhudebnění písně V. Hřímalým.

Incipit zhudebnění písně J. L. Zvonařem.

Incipit zhudebnění písně H. Prochem.

Studie

Poletuje holubice

(incipit: Poletuje holubice, holubinka s holubem)

Dedikace: Slečně Anně Müllerové (věnování se týká celé Crhovy sbírky)

Hudba (op. č.) / Text: Antonín Förster/Foerster (1837–1926) / Václav Antonín Crha (1836–1905)

Knihopisná evidence: MELIŠ 1863, s. 181 „*Píseň pro mezzosopran neb baryton byla při vypsání ceny r. 1861 druhým akcessistem odměněna. Soudcové Fr. Blažek a* [J.] *L. Zvonař se o ní vyslovili, že má něco naivního do sebe, a že je dle vzoru národních písní složena.*“

Tisk: FOERSTER, Antonín a CRHA, V.: *Čtvero písní pro jeden hlas s průvodem fortepiana. Č. 4 Poletuje holubice: pro 1 hlas s průvodem fortepiana*. V Praze: Christoph & Kuhé, 1863. České písně č. 17. ♫ MLP, 4 VZ 28590; ČMH, I D 183/4

Komentář:
Tištěná verze je v G dur, zápis v Riegrově zpěvníku v F dur. Zápis na dvou listech: titulní strana (*Polituje holubice. Od Ant. Foerster.*), následují tři strany s notovým záznamem. Jméno autora textu je uvedeno na poslední straně.

Text básně byl publikován v básnické sbírce v roce 1875,[21] ale byl veřejnosti znám minimálně už od konce roku 1860 díky otištění v časopise *Dalibor*.[22] Nešlo jen o určitou ilustrativní výplň, redakce ji vybrala jako jeden ze dvou soutěžních textů.[23] Výzva ke zhudebnění formou prokomponované písně pro zpěv a klavír našla i přes relativně krátkou lhůtu (do 15. 12. 1860) nemalou odezvu – ještě do konce prosince bylo dvacet došlých skladeb posouzeno tříčlennou komisí.[24]

Píseň *Poletuje holubice* dle komise nejlépe zpracoval Karel Bendl (s šifrou „???“), získal první cenu a jeho dílo bylo vydáno. Dle *Dalibora* se mělo jednat o hudební přílohu tohoto časopisu, v knihovnách však lze narazit i na další formy vydání.[25]

21 CRHA, Václav Antonín: *Kusy mého srdce: básně*. Brno: vlastním nákladem, 1875, s. 56.
22 Píseň, *Dalibor*, roč. 3, č. 32, 10. 11. 1860, s. 253.
23 Druhou básní byla ta s názvem *I* šepce *kvítí* od Antonie Körschnerové/Kerschnerové.
24 František Blažek (profesor harmonie na tzv. škole varhanické), František Vogl (profesor zpěvu na konzervatoři v Praze) a Josef Leopold Zvonař (krátce ředitel Žofínské akademie po odstoupení Františka Škroupa v roce 1860).
25 Příloha časopisu *Dalibor*. Praha: Robert Veit, č. 1–2/1861. Obsah: K. Bendl: *Poletuje holubice* (na V. A. Crhu) / E. Nápravník: *I* šepce *kvítí* (na A. Körschnerovou) / J. Pech: *Potěcha* (na S. K. Macháčka). ♫ NKP, 59 A 000566/4:01-02. Edice České písně pro jeden hlas s průvodem *fortepiana*, č. 5. Praha: Christoph & Kuhé 1861. ♫ MZK, Mus4-0411.477; MLP, VZ 61979; ČMH, I D 445/5. Edice časopisu *Česká hudba* (1927). Jde o návaznost na článek o soutěži z přelomu let 1860 a 1861, viz VYCPÁLEK, Vratislav: Z mládí Karla Bendla, *Literární příloha „České hudby“*, roč. 30, č. 11–12, 20. 10. 1927, s. 35–40. ♫ MZK, Mus4-0195.858.

V soutěži 1. accesit (odměnu) získalo zhudebnění Josefa Matouška ze Svárova (nepodařilo se objevit) a 2. accesit Antonín Förster, který skladbu opatřil soutěžním heslem „Jednoduchosť a nelíčenost". V *Daliboru* se lze dočíst hodnocení jeho skladby. Fr. Blažek došel k závěru, že „*Píseň má něco naivního a národního do sebe*", J. L. Zvonař pro ni našel toto hodnocení: „*Je jednoduchá skladba za vzorem národní písně složená.*"[26] Zprávu o soutěži přinesl i list *Prager Zeitung*.[27] Firma Christoph & Kuhé vydala Försterovo zhudebnění až v roce 1863 ve sbírce *Čtvero písní pro jeden hlas s průvodem fortepiana.*[28]

Poletuje holubice, holubinka s holubem:
bílou ruku dala hochu Andulinka pod dubem.
Padá milé holubici holoubek do potoka:
hochu, hochu, utone prvý, holce kdo pad' do oka.
Potopil se holub láskou, holubinko, pro tebe:
okem, hochu, okem lásky malý krok je do nebe.

Minka a včely

(incipit: Minka ráda sedávala)

Hudba (op. č.) / Text: Ferdinand Laub (1832–1875) / Václav Jaromír Picek (1812–1869)

Knihopisná evidence: MELIŠ 1863, s. 87 „*Prostonárodně držená a snadná píseň pro mezzosopran, při dobrém přednesu zbudí veselého rozpoložení mysli.*" / DOUCHA 1865, s. 122

Tisk: LAUB, Ferdinand: *Minka a včely: op. 2, čís. 1 = Das Minchen und die Bienen*. V Praze: Ad. Christoph & W. Kuhé, 1856. 5 s. České písně pro jeden hlas s průvodem fortepiana [s německým překladem textu]; čís. 1. ♫ NKP, 59 A 005205/01; MLP, VZ 47639; ČMH, XXV E 179; ČMH, I D 445/1; ČMH, XXIV D 86

Rkp.: *Patero písní pro jeden hlas u doprovázení piana složených od Ferdinanda Lauba.* ♫ NKP, 59 R 001041

26 Následkem od nás […], *Dalibor*, roč. 4, č. 1, 1. 1. 1861, s. 6–7.
27 Prager und Provinzialnachrichten. Der vom Herrn…, *Prager Zeitung*, roč. 37, č. 2, 2. 1. 1861, s. 3.
28 FOERSTER, Antonín: *Čtvero písní pro 1 hlas s prův. fortepiana.* Praha: Christoph & Kuhé, 1863. Edice České písně (č. 14–17).

Komentář:
Tištěná verze je v F dur, zápis ve zpěvníku v D dur. Zápis na čtyřech listech: titulní strana (*Minka a včely. Od V. J. Picka. složil Ferd. Laub)*, následuje šest stran s notovým zápisem – kromě českého textu obsahují také německý překlad. Jeho autor není uveden ve zpěvníku ani v tištěné verzi, ovšem z literatury víme, že ho vytvořil básník a překladatel Bedřich Peška (1820–1904).[29] Píseň zazněla na Laubově koncertu konaném 28. 3. 1853 v Praze,[30] složil ji pro svou budoucí manželku Annu Marešovou (svatba 25. 7. 1854).[31]

Je třeba dodat, že báseň zhudebnil i Josef Leopold Zvonař (op. 8) a uveřejnil ji ve vlastní edici *Varyto a lyra* (č. 6 v sešitu 6, op. 8, 1856). V Melišově katalogu je ke Zvonařovu zhudebnění připojen tento komentář: „*Sloková píseň pro baryton neb mezzosopran rozmarem vynikající; nachází se též ve ‚Sbírce písní českých' od Picka.*"[32]
♫ MZK, Mus3-0649.882,6; MLP, 6 VZ 26413; ČMH, IV C 23

Minka ráda sedávala na paloučku v květinách,
med kde včely hledávaly po celinkých lučinách.
„Nesedávej, nesedávej mezi kvítím, Minko má,
tvůj med jak na rtech ucítí, celý roj tě obsypá.
Ty snad ani nevíš, Minko, nejsladší že med je tvůj
a že včelky po tě slídí výstrahu si pamatuj!"
Minka ale neposlechla, přec tam často meškala,
až ji jedna smělá včelka ústa notně zlíbala.
Minka vzkřikne „Já se táži, co se stalo, spanilá!"
Tu mi s pláčem vypravuje, že jí včelka ranila.
„Vidíš, vidíš, já to řekl. Opusť hned to údolí."
Tu mi šeptá: „Líbej ty jen, po tobě to nebolí."

Minchen weilte gern auf grünen Wiesen, wo die Blumen blühn,
wo die kleinen lieben Bienen Honig aus dem Kelchen ziehn.
„Flieh den Ort mein liebes Minchen, mit den Lippen, Honig süß,
sich den Bienenschwarm sich nähern, der dich überfällt gewiß.
Süßer sind ja deine Lippen, ja da weiß die Biene gut,
drum sei stets mein liebes Minchen, vor den Bienen auf der Huth."
Aber Minchen wollt´ nicht glauben, eilte hin zur Wiese oft;
einst da kam eine kühnes Bienchen küsst sie rasch und unverhofft
Minchen schrie und als ich fragte „Nun was ist´s mein gutes Kind."
Da erzählte sie mir weinend, wie so schlimm die Bienen sind.

29 DOUCHA – DUNDR – URBÁNEK, *Knihopisný slovník,* op. cit., s. 122.
30 ŠICH, Bohuslav: *Ferdinand Laub: život a dílo slavného českého houslisty*. Praha: Orbis, 1951, s. 38.
31 Tamtéž, s. 182.
32 MELIŠ – BERGMANN, *Průvodce v oboru*, op. cit., s. 95.

„Ja das sind die bösen Folgen, unfolgsames liebes Herz“
und sie lispelte so innig: „Nur dein Kuss ist ohne Schmerz.“

Překážka

(incipit: Slunéčko zachází, nikdo nás nestráží, pojď Jeníčku sem)

Dedikace: opernímu pěvci Janu Křtiteli Píškovi (1814–1873)

Hudba (op. č.) / Text: František Škroup (1801–1862), op. 33 / Jan Brdička[33]

Knihopisná evidence: DOUCHA 1865, s. 251

Tisk: ŠKROUP, František: *Překážka. Píseň od J. Brdičky pro jeden hlas s průvodem fortepiana.* Praha: J. Hoffmann 1851 či 1852. ♫ ČMH, XXX B 78; ČMH, I E 450 (2 exempláře); ČRO, ARCH 468; FF UK, Hv-7-A-399 Reprint: *Zlatý zpěvník. Sbírka nejoblíbenějších zpěvů českých pro jeden hlas s průvodem piana. Sešitek 2, č. 1.* Praha: Jana Hoffmanna Vva (Jaromír Hoffmann) [cca 1851], s. 10, 11.

Rkp.: *Překážka. Píseň od F.* [recte J.] *Brdičky hudba od F. Škraupa.* ♫ NKP, 59 R 98. Na konci napsáno: „*F. Škraup. V Trnovy dne 10. července 1850.*“[34]

Komentář:
Tištěná verze a originál jsou v Es dur, zápis ve zpěvníku v E dur. Zápis na dvou listech: titulní strana (*Překázka* [!] *od F. Škroupa)*, následují tři strany s notovým zápisem.

Autorem textu byl s největší pravděpodobností Jan Č. Brdička, literárně činný kolem roku 1848 (psával do periodika *Polabský Slovan*) a tematicky spojený s oblastí Hradce Králové.[35]

Nejstarší doklad o veřejném uvedení *Překážky* se pojí s datem 20. 4. 1864, kdy ji na besedě v Brně zpívala spolu s písní *Minka a včely* Marie Hřímalá (1839–1921). V roce 1889 *Překážku* do své dramaturgie zařadil pěvecký spolek Václav v Bubenči.[36]

33 PEŠEK, Josef B.: František Škroup. Vzpomínka k století jeho narozenin. (dokončení), *Jitřenka: časopis pro zábavu a poučení*, roč. 20, č. 20, 15. 10. 1901, s. 80 (Zábavná část Jitřenky) – zde uveden tvar příjmení Brdíčko.
34 V obci Trnová nad Vltavou měl velkostatek bratr Václav a František zde rád pobýval a tvořil.
35 BRDIČKA, Jan Č.: *Věneček uvit třicetileté památce nalezení Rukopisu Kralodvorského: slaveno 16. září 1847 Králové Dvoře*. Praha: Knížecí arcibiskupská knihtiskárna, [1847].
36 SVOBODA, Antonín: *Památník pěveckého spolku „Vácslav“ v Bubenči.* Praha: Nákladem pěveckého spolku Vácslav, 1899, s. 7.

Studie

Škroupův životopisec Josef Plavec píseň charakterizoval takto: „*Je to jednoduchá, skoro jakoby prostonárodní píseň* […] *Je to nenáročná, ale svou upřímnou naivitou milá drobnůstka. Může býti dokladem, jak pokročil Škroup v době jejího vzniku v správné české deklamaci: není tu vůbec hrubších poklesků proti jejím zásadám, naopak skladatel, aby dostál požadavkům textu, střídá takty (3/4 – 4/4), což skladbu nemálo osvěžuje. Harmonicky ovšem nevybočuje ze základního Es dur a také průvod je skoro až dětsky jednoduchý. Způsobil to jistě již lidově prostý text (úmluva dostaveníčka přes lávku). Že však skladba přesto míněna umělecky vážně, dokazuje její dedikace známému propagátoru českých písní* [Píškovi].“[37]

Sluněčko zachází, nikdo nás nestráží, pojď Jeníčku sem, pojď Jeníčku sem:
nech se pásti tvoje stáda povím ti, jak tě mám ráda, hubičku si vem, hubičku si vem.
Hluboké to Labe, Jeník nepřeplave, nemohu já tam, nemohu já tam,
vyjevil bych ti svou lásku: věneček z tvých zlatých vlásků na srdci chovám, na srdci chovám.

Nasekám travičky pro naše kravičky, potom odejdu, potom odejdu:
tam, co panské jsou zahrádky, u té nové úzké lávky, s tebou se sejdu, s tebou se sejdu.
Napasu stádičko, a potom hnedličko k lávce poženu, k lávce poženu;
tam si vezmu tu hubičku, za to plnou tvou nůšičku tobě přinesu, tobě přinesu.

Pomilování

(incipit: Na lávce nad potokem loudila černým okem)

Dedikace: Panu D. v. p. Pravoslavu Aloysiovi Trojanovi (tištěná verze)

Hudba (op. č.) / Text: Alois Jelen (1801–1857) / František Ladislav Čelakovský (1799–1852)

Báseň pochází ze sbírky *Ohlas písní českých*. Byla vydána v roce 1839, ale jednotlivé básně vycházely od roku 1830 časopisecky (*Pomilování* poprvé v roce 1830).[38] V dopise se o ní Čelakovský zmínil Josefu Vlastimilu Kamarýtovi v roce 1829 a připojil text.[39] Pozornost literárních vědců upoutal i silný erotický náboj, symbolika dívčího těla při vábení chlapce je zjevná (jablátka, připoj se, maličká zahrádka).[40] Text zlidověl a s drobnými změnami byl šířen i formou jarmarečních tisků.[41] Tuto verzi v následující

37 PLAVEC, Josef – JIRÁSKOVÁ, Drahomíra: *František Škroup*. Praha: Melantrich, 1941, s. 294. Citovaný komentář doplnil Plavec ještě o notový zápis melodie v Es dur, viz notová ukázka č. 39 na s. XVI.

38 Z Ohlasu pjsnj českých. *Časopis Společnosti wlastenského museum w Čechách*, roč. 4, 1830, s. 34, 35.

39 *Korrespondence a zápisky Frant. Ladislava Čelakovského*, ed. František Bílý. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1910, sv. 2, s. 27, 28. *F. L. Čelakovského Sebrané listy*, ed. František Ladislav Čelakovský et al. Praha: Ed. Grégr, 1865, s. 249.

40 ČELAKOVSKÝ, František Ladislav: *Ohlas písní českých*. Praha: Státní nakladatelství, 1933, s. 77 (odkaz patří výkladu editora Otokara Fischera). ZÁVODSKÝ, Artur: *František Ladislav Čelakovský*. Praha: Melantrich, 1982, s. 346.

41 NEJEDLÝ, Zdeněk: *Bedřich Smetana, Kniha 4: Nová společnost*. Praha: Orbis, 1951, s. 152.

tabulce obsahuje levý sloupec, v pravém je originál Čelakovského a odkazy na literaturu, která s ním pracovala:[42]

Jarmareční verze

Nad hrází nad potokem,
loudila černým okem
hochu můj rozmilý,
nebuď tak zpozdilý,
pojď jenom podej ruku,
nepadneš do potoku.

Uposlechni mé rady,
pojď se mnou do zahrady,
zahrádka malinká,
rostou tam jablátka,
já ti je můj milý dám,
protože tě ráda mám.

Co pak tě polekalo,
vždyť tě nic nevolalo,
hochu můj neboj se,
pojď, jenom připoj se,
holoubek na dubě spí,
měsíc ho ze sna budí.

Měsíc a hvězdy taky,
kradou se mezi mraky,
hochu můj dobrou noc,
není žádná pomoc,
přichází k rozchod [!],
zítra se sejdeme zas.

Originální text F. L. Čelakovského

Na lávce nad potokem,
loudila černým okem:
„Chlapče můj rozmilý,
nebuď tak zpozdilý,
pojď za mnou, dej mi ruku,
nepadneš do potoku.

Poslechni mojí rady,
půjdeme do zahrady,
maličká zahrádka,
rostou tam jablátka,
já ti je můj milý dám,
protože ráda tě mám.
*Co pak/**Což** tě polekalo,*
vždyť tu nic nevolalo,
chlapče můj neboj se,
jen ke mě připoj se,
holoubek na stromu spí,
měsíc ho ze sna budí.

*Měsíc/**Měsíček** hvězdy taky,*
tratí se mezi mraky,
holečku dobrou noc,
není žádná pomoc,
nastává k rozchodu čas,
ach kdy se sejdeme zas.“

Tučně zvýrazněné varianty jsou užity v tištěné verzi Jelenovy písně a v Riegrově zpěvníku.
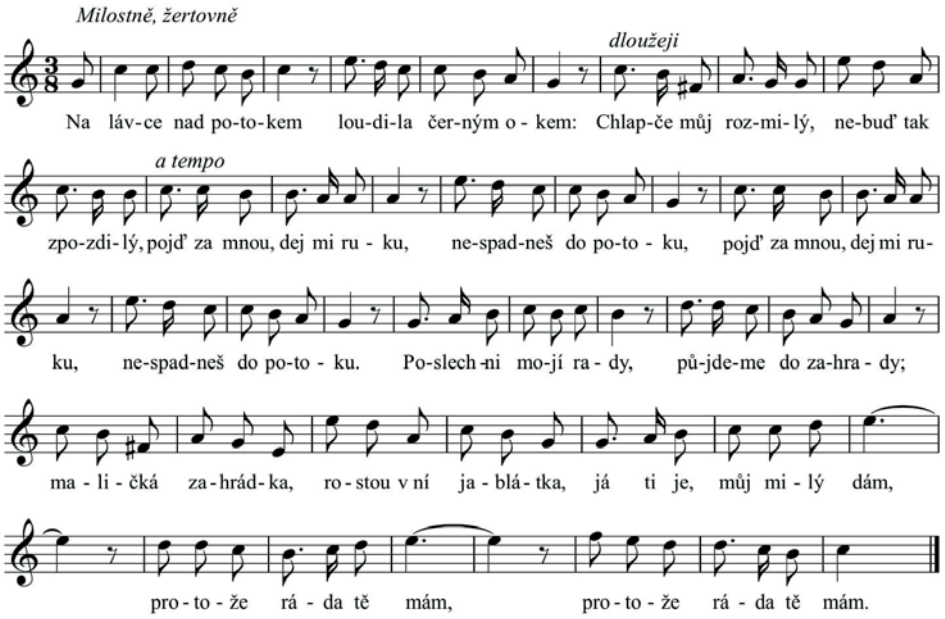
42 Jarmareční verze: KOPALOVÁ, Ludmila – HOLUBOVÁ, Markéta: *Katalog kramářských tisků*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2008, s. 188. Zde odkazy na konvoluty kramářských tisků, které obsahují jarmareční verzi textu označenou nadpisem *Druhá píseň*: Etnologický ústav AV ČR, KT XXIII zz 1–78 [21/přít] a KT XXXV D2 1–76 [16/přít]. Využití originálního textu F. L. Čelakovského: PICHL, Josef Bojislav: *Společenský zpěvník český*. Druhé, rozmnožené vydání. Praha: Jarosl. Pospíšil, 1851, č. 35 na s. 39, 40; PICHL, Josef Bojislav: *Společenský zpěvník český*. Páté vydání. Praha: Tisk a náklad Kateřiny Jeřábkové, 1859, s. 38; PICHL, Josef Bojislav – ZVONAŘ, Josef Leopold: *Společenský zpěvník český*. Sedmé rozmnožené vydání. Praha: I. L. Kober, 1866, s. 144; BARÁK – PŘERHOF – VILÍMEK, *Hlahol,* op. cit., s. 125; *Lumír: společenský zpěvník sokolský*. Mělník: J. Jelen, 1876, s. 182.

Knihopisná evidence: DOUCHA 1865, s. 80 / MELIŠ 1863, s. 26 „*Píseň tato karakteristicky provedena, milostně a žertovně přednešena, s výsledkem se v besedách potká.*“

Tisk: JELEN, Alois: *České původní písně s průvodem fortepiana. Sešitek č. 1, s. 12–15. Praha: J. Hoffmann* [1846]. ♫ ČMH, I F 136; ČMH, XIV D 390/1; NKP, 59 E 001042/1; NKP, 59 E 001043; KNM, Žďár STKN M 01360

Komentář:
Tištěná verze v C dur, zápis ve zpěvníku v As dur. Zápis na čtyřech listech: titulní strana (*Pomilování od F. Čelakovského*) obsahuje i prvních 18 taktů, následuje šest stran s notovaným zápisem. Text písně byl publikován často v různých zpěvnících. Jelenova melodie se dočkala tradováním určitých drobných změn:
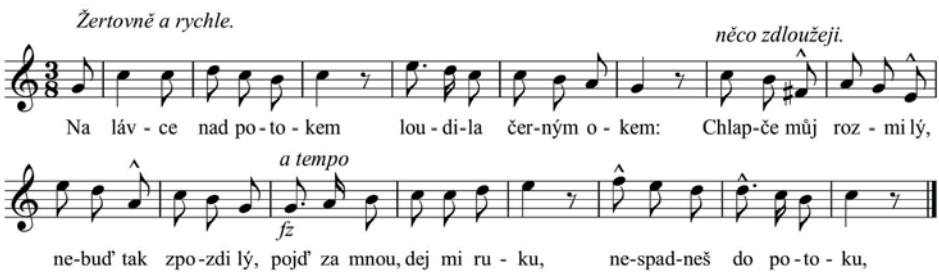
a) Melodie samostatného tisku (*České původní písně…*) je shodná se zápisem melodie k textu ve *Společenském zpěvníku českém.*[43] Tuto verzi znovu otiskli editoři *Českého národního zpěvníku* (1949)[44] a je i v Riegrově zpěvníku.

43 PICHL, Josef Bojislav: *Společenský zpěvník český.* Druhé, rozmnožené vydání. Praha: Jarosl. Pospíšil, 1851, č. 35 na s. 39, 40; MARTINEC, František: *Nápěvy ke Společenskému zpěvníku českému.* Praha: tisk a náklad Jar. Pospíšila, 1852, s. 31, 32 (č. 35).

44 VÁCLAVEK, Bedřich – SMETANA, Robert: *Český národní zpěvník: písně české společnosti 19. století*. Praha: Svoboda, 1949, s. 116, 117.

b) Melodicky a rytmicky variantní melodie se objevuje v novějších vydáních *Společenského zpěvníku českého* tandemu J. B. Pichl – J. L. Zvonař.[45]

Antonín Halouzka upozornil na to, že Čelakovského text svou strukturou vyhovoval i melodii lidové písně *Když jsi ty sedláče pán, řezej si řezanku sám.*[46] Nápěv lidové písně *Výpověď* opatřený textem Čelakovského je přejat z *Nápěvů písní národních v Čechách*, konkrétně z vydání z roku 1951 (viz notový příklad 6).[47]

V katalogu Českého muzea hudby se nachází lístek, který avizuje sborovou úpravu Jelenovy písně tím, že jako autor je uveden právě Jelen.[48] Na obalu notového materiálu (jde o opis, text odpovídá originálu F. L. Čelakovského) je ale přípis Vratislava Vycpálka: Jelenovo autorství považuje za chybu a jako autora uvádí Jana Ludevíta Procházku. Vycpálkův komentář lze zpřesnit: tiskem sbor vyšel v roce 1864 a byl věnován Slovanskému zpěváckému spolku ve Vídni (zazněl na besedě koncem prosince 1863), pražská premiéra proběhla 19. 2. 1864 při koncertu Hlaholu pražského.

Jelenova píseň se těšila i pozornosti tvůrců satiry a karikatury. Svědčí o tom karikatury otištěné v týdeníku *Šípy.* V roce 1893 byl publikován obrázek, na němž ženská postava zosobňující vládní list Presse drží za ruku Masaryka oblečeného do smyšlené vojenské uniformy, což je narážka na jeho statut státního úředníka a povinné nošení úřednické uniformy (profesoři měli výjimku, uniformu nosili jen při slavnostech apod.). Masaryk stojí u zábradlí lávky („cislajtanism“) přes potok, v němž malý vodopád představuje „persekuci“. Presse Masarykovi recituje či zpívá text první strofy.[49] Jde o varování, aby se po rozchodu s mladočeskou stranou vyvaroval vstoupit na lávku spolupráce s vládou, která by mu ale umožnila překonat řeku protičeské persekuce.

45 PICHL, Josef Bojislav – ZVONAŘ, Josef Leopold: *Společenský zpěvník český. Šesté rozmnožené vydání.* Praha: I. L. Kober 1863, s. 62; PICHL, Josef Bojislav – ZVONAŘ, Josef Leopold: *Společenský zpěvník český.* Sedmé rozmnožené vydání. Praha: I. L. Kober 1866, s. 144.
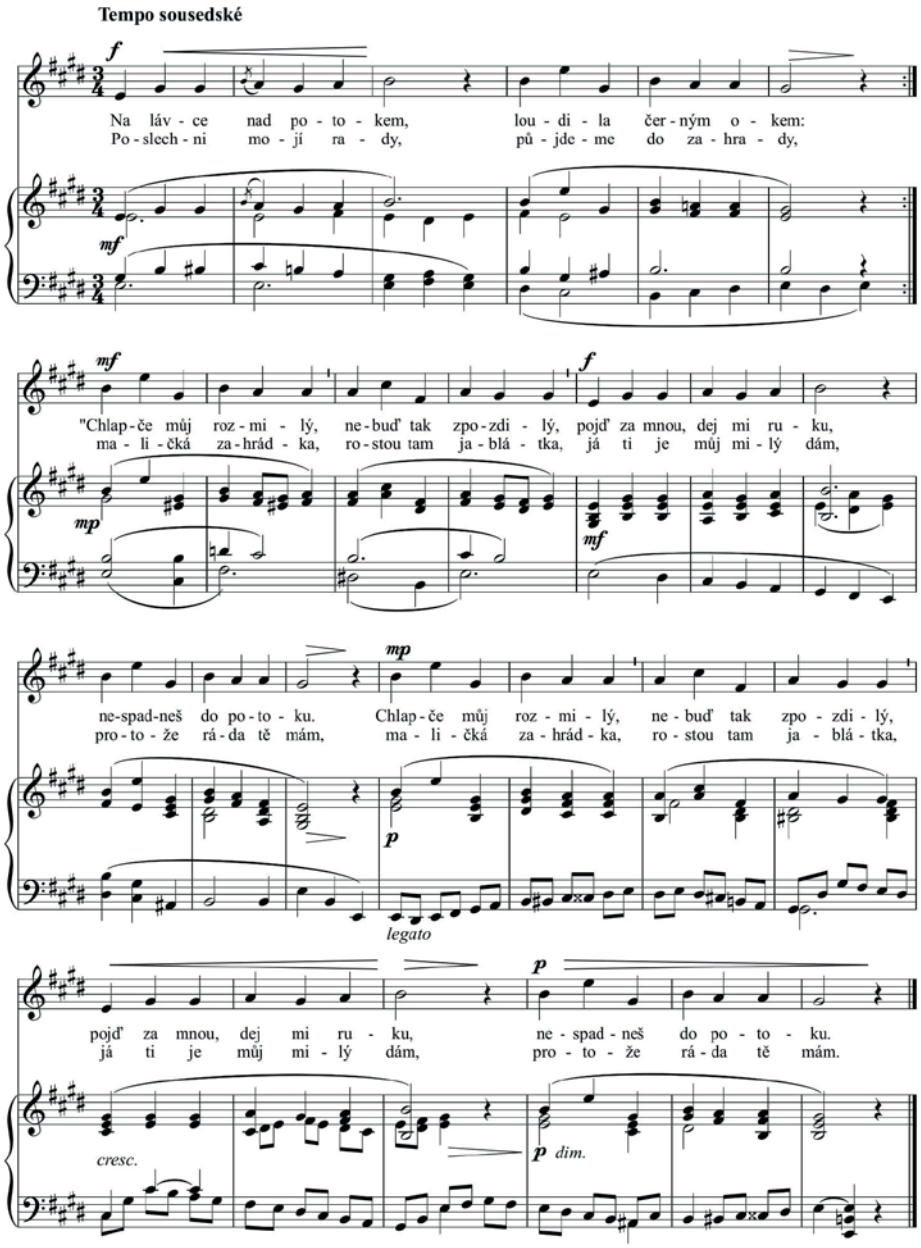
46 HALOUZKA, Antonín: *Květena: soubor písní na Moravě nejoblíbenějších.* Olomouc: Antonín Halouzka, 1863, s. 47.

47 MARTINOVSKÝ, František – ERBEN, Karel Jaromír – JINDŘICH, Jindřich (ed.): *Nápěvy písní národních v Čechách.* Praha: Orbis, 1951, s. 213 (název *Výpověď*).

48 ČMH, I F 809.

49 Časová illustrace k národní písni, Šípy: *satyricko-politický obrázkový ýdenník pro lid*, roč. 6, č. 40, 23. 9. 1893, s. [3].

Studie

Obrázek otištěný na titulní straně vydání z 16. 6. 1900 také využívá dramatický prvek: ústředním motivem je zlomená (resp. přeříznutá) lávka přes potok s názvem „vídeňský Botič“.[50] Lávka má na levé straně nápis „Německo-Polska“

50 Nenadálý konec milostné písničky, *Šípy: satyricko-politický obrázkový ýdenník pro lid*, roč. 13, č. 27, 6. 6. 1900, s. [1].

a sedícího ministra (Apolinari „Jaworski“, vůdce polského poslaneckého klubu), na pravé nápis „Koalice“ a sedící ženu nazvanou „Löwyce“ – jde o antisemitskou narážku na přítomnost židů v „německé levici“ zasedající v říšské radě. Pod lávkou se na zádech svíjí pes s nápisem deníku *Čas* spojeného s Masarykem. Na levém břehu hrozí berlí jednonohý invalida postavě s ruční pilkou, tj. typizované postavě tzv. českého Vaška/böhmischer Wenzel. Invalida patrně představuje staročeský deník *Hlas národa*, který spolupracoval s vládou (a bral od ní subvence, protože byl ztrátový), a mladočeši název deníku rádi komolili na „Hlas maroda“. Hlavním sdělením karikatury je souvislost s českou obstrukcí, která porazila „polsko-německou“ koalici v říšské radě. Porážku jí způsobil „český Vašek“, který přeřízl „lávku spojenectví“ a Poláci a Němci spadli dolů.

Zpívejte ptáčkové

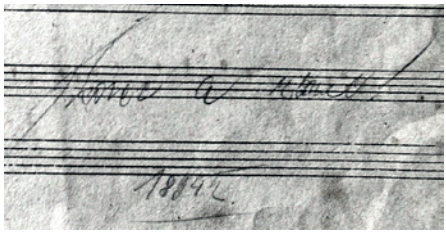
(incipit: Zpívejte ptáčkové líbezným hláskem)

Hudba (op. č.) / Text: František Pivoda (1824–1898), op. 44/2 / Karel Drahotín Villani (1818–1883)

Knihopisná evidence: MELIŠ 1863, s. 39 „*V As dur tónině pro baryton; vyniká karakteristickým průvodem.*“ / DOUCHA 1865, s. 177

Tisk: PIVODA, František: *Písně pro jeden hlas s průvodem Piana (č. 12)*. Praha: Christoph & Kuhé [přelom 1860/1861]. ♫ ČMH, I D 358/11; ČMH, VII B 356; ČRO, ARCH 1839; NKP, 59 A 5229/12.

Komentář:
Zápis v Riegrově zpěvníku je shodný s tištěnou podobou. Zápis na čtyřech listech: titulní strana (*Zpívejte Ptáčkové! od F. Pivoda. Dílo 44 II.*), následuje šest stran s notovým zápisem. Na konci se nachází tužkou dopsaný – pouze částečně čitelný – text „*Konec a r*[…?...] *! 18*[??]“

Zpívejte ptáčkové líbezným hláskem, viztež mou panenku dřímat a snít,
jakby si anjílek milostným páskem nebeskou její chtěl dušinku vzít.
Zpívejte ptáčkové byste dovedli oslavit panenčin líbezný sen,
kdyby však její se rtové zachvěly, ztichnouce pozorně slouchejte jen.
Ztichounka slouchejte ptáčkové milí, pozorně slouchejte mluví-li v snech,
zdaliž o lásce sní v rozkošné chvíli, sledujte ptáčkové každinký vzdech.
Písněmi ptáčkové slavte ty oči, ohněm jenž lásky okrašlují svět,
Zpěvem ji sledujte kamkoli kročí, jakbyste měli do ráje jí vpět;
když tak jí zpíváte zvečera k ránu, ozdobte písně své vřelostí mou,
aby poznala, že láskou k ní planu, aby mne zblažila milostí svou!

Země česká
(incipit: Země česká krásná země)

Hudba (op. č.) / Text: Vojtěch Jírovec (1763–1850) / Vincenc Furch (1817–1864)

Knihopisná evidence: MELIŠ 1863, s. 2, 3 (pozn. 3): „*Nápěv s ozdůbkami pro sopran neb tenor.*“ / DOUCHA 1865, s. 83.

Tisk: ŠKROUP, František (red.): *Věnec. Sbírka českých zpěvů. Nové pokračování. Svazek první.* Praha: M. Berra a Hoffmann, 1844, s. 83, 84. ♫ NKP, 59 E 002972; NKP, 59 E 010832; KNM, 65 b 00483; MLP, VZ 8067

Komentář:
Tištěná verze v B dur, zápis ve zpěvníku v G dur. Zápis na dvou listech: titulní strana (*Země Česká od Furcha, hudba od Jírovce)*, následují dvě strany s notovým zápisem. Za posledním taktem je doplněn obrázek stromu a tužkou dopsáno slovo *Topol.*

Země česká krásná země v dějích slavně pověstná.
Česká země slavná země také slavné syny má.
Česká země ze všech zemí nám je nejpěknější kraj,
Česká země naše země jesti náš pozemský ráj.
České doly, české hory, české nivy, české bory,
Český um a český zpěv, v české paži česká krev.

Závěr

Studii lze uzavřít pokusem o odpovědi na základní otázky typu „Kdo, co, kdy, kde, proč a jak?“ Riegrovo autorství zápisu skladeb bylo potvrzeno komparací s jeho

rukopisnou korespondencí, pouze úvodní „Obsah“ je psán jinou rukou. Provenienci pramene nelze určit, nikde není zmínka o místu zápisu. Jedinou „stopou“ tohoto typu je informace na deskách (*„Dar doc. dr. Věry Macháčkové, pravnučky Riegrovy“*). Víme tedy, odkud se zpěvník dostal do sbírek Národního muzea (z rodiny). Datační údaj je uveden pouze v jednom případě, na konci Pivodovy písně *Zpívejte ptáčkové*, ale rok není čitelný. Proto lze dataci zápisů odvozovat jen přibližně: buď podle data vydání jednotlivých písní tiskem (období mezi lety 1844 a 1863), nebo ze zpráv o uvedení.

Jak známo, Rieger byl dobrým překladatelem básní a sám jich několik napsal, některé překlady i vlastní texty se dočkaly zhudebnění. Z deseti zapsaných písní je na jeho vlastní text pouze úvodní Jelenova *Tam v dáli.*

Všechny opsané skladby byly vydány tiskem, přičemž studie přináší možnou odpověď na to, proč do zpěvníku byla zapsána píseň Vojtěcha Hřímalého tiskem vydaná až kolem roku 1900 – vzhledem k jejímu koncertnímu provozování existoval notový materiál, bohužel ve fondech paměťových institucí tato „předloha pro opis“ k dispozici není.

Zpěvník nám umožňuje poznat vícero skutečností. Předně je to Riegrův hudební vkus, pokud ovšem nebudeme předpokládat, že to byl např. zpěvník určený pro výuku jeho dcery apod. I v tomto případě by šlo o sondu do hudebního života přední české domácnosti. Výběr demonstruje i Riegrův přehled o hudební literatuře. Už z prvních komparací verze ve zpěvníku a verze v tištěných notách vyšlo najevo, že nejde o naprosto shodné opisy. Transponována je polovina písní (čtyři níže o velkou sekundu, malou či velkou tercii, jedna o půltón výše), přičemž neznáme odpověď na to, pro koho tyto transpozice vznikaly.

Koncepční řešení zpěvníku není zcela jasné a nabízí řadu otázek. Řazení písní nemá obvyklou logiku (tematickou, abecední, chronologickou apod.) a není zřejmé, zda byly písně zapisovány do sešitu, nebo zda sešit vznikl svázáním jednotlivých listů s notovou osnovou. Nelze ani odhadnout, s jakými časovými odstupy byly písně zapisovány. Otázkou také zůstává, zda zpěvník takto zformoval sám Rieger, nebo později někdo jiný. Stejně tak nezodpovězený je důvod, proč byl v několika taktech Hřímalého písně *Vltavo ty modrooká* vyškrábán zápis klavírního doprovodu (pokud by se Rieger dopustil chyby, nic mu nebránilo napsat noty či text správně).

Zpěvník lze zatím chápat především jako doplněk k dosavadnímu poznání Riegrova vztahu k hudbě, slouží k ilustraci „muzicírování“ v prostředí rodiny. Nelze vyloučit, že se nějaký podobný artefakt objeví např. ve fondech nacházejících se na zámku Maleč (zde Rieger žil a v rámci restitucí byl rodině vrácen), nebo ve fondech spjatých s Františkem Palackým, u nějž by osvětlení jeho vztahu k hudbě a hudební scéně bylo též vítáno.